

ΠΛΑΤΩΝ

ΕΤΟΣ Α'.

31 ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ 1879.

ΤΕΥΧΟΣ 4.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΠΑΡΑ ΡΩΜΑΙΟΙΣ ΑΓΩΓΗΣ ΚΑΙ ΠΑΙΔΕΙΑΣ.

ΜΕΡΟΣ Α'.

Ἡ τῆς νεότητος ἀγωγή καὶ παιδεία τοσοῦτον συνδέεται τοῖς λοιποῖς πράγμασι καὶ θεσμίσι τῶν λαῶν, ἅτινα ρυθμίζουσι τὸν βίον ὥστ' οὐτ' ἐκ τῆς προαιρέσεως ἐνίων ἀνδρῶν, οὐτ' ἐκ τῆς ἐξουσίας συμπάντων τῶν πολιτῶν ἤρτηται, ἀλλ' ὑπέκειναι τοῖς νόμοις ἀνάγκης τινός. Κρέμαται δὴλον ὅτι ἔνθεν μὲν ἐκ τῆς φύσεως αὐτῆς καὶ τῆς ποικιλίας τοῦ τόπου καὶ τοῦ κλίματος καὶ ἐκ τῶν πραγμάτων, ὅσα ὡς ἐκ τῆς φύσεως τοῦ τόπου ἐπαρκοῦσιν εἰς τὴν ἀνάρθρωσιν τοῦ βίου, ἔνθεν δ' ἐκ τοῦ πνεύματος τῶν ἐγκατοίκων καὶ τοῦ ἔθιμοῦ αὐτῶν, καὶ ἄλλοτε πάλιν ἐκ τῆς θρησκείας τῆς μέγα ἐν τῇ πολιτείᾳ ἰσχυροῦσιν πρὸς τὸ ἠνοχεῖν τὰς ψυχὰς καὶ, συνελόντι εἰπεῖν, ἐξ ἀπάντων, ἐξ ὧν συναποτελεῖται ἡ ἰδιότης λαοῦ τινος. Διότι ἄλλως ἐν ἄλλοις τόποις καὶ ἐν ἄλλοις καιροῖς, ἄλλως δὲ καὶ ἐν διαφόροις τάξεσιν ἐξετραφῆ καὶ ἐπαιδεύθη ἡ νεότης· οἷον παρ' Αἰγυπτίους, Ἑβραίους, Πέρσας, Ἀθηναίους, Λακεδαιμονίους, Καρχηδονίους, Γαλάταις καὶ Ῥωμαίους διάφορον ἐγένετο τὸ σύστημα τῆς ἀνατροφῆς τῶν νέων καὶ δὴ κατάλληλον καὶ πρὸς τὴν διαίταν ἐνός ἐκάστου τῶν λαῶν καὶ πρὸς τὰ ἔθιμα τῆς πολιτείας καὶ τῶν ἱερῶν καὶ ἐπὶ πᾶσι πρὸς τὴν βαθμίδα τῆς ἐκπαιδεύσεως. Εἰ καὶ ἡ ἀνομιότης καὶ διαφορότης τῆς ἀγωγῆς καὶ παιδείας τῶν ἀρχαίων λαῶν μεγίστην παρέχεται τὴν ποικιλίαν, οὐδὲν ἦττον κατὰ τὰ πλεῖστα καὶ σπουδαιότατα τῆς ἀνατροφῆς ὑπερεαλόγως ὁμοφωνοῦσι καὶ ἐπομένῳ τῷ λόγῳ πάμπολλα ἀνευρίσκονται παρ' αὐτοῖς καὶ ὑπὸ τῶν νεωτέρων ἑθνῶν ἐπιδοκιμασθέντα

και παραληφθέντα (1). Διότι τ' ἀρχαία ἔθνη, τὰ εἰς τὸν πολιτισμὸν καὶ τὴν ἡμέρωσιν προσηλακότα, ἀκολουθοῦντα κατὰ τὴν ἀγωγὴν καὶ τὴν παιδευσιμῶν τέκνων αὐτῶν τῇ φύσει τῇ παλαιότητι καὶ ἀρίστη παιδαγωγῶ καὶ τῶν ἀτόμων καὶ ἅπαντος τοῦ ἀνθρωπίνου γένους καὶ οὐδέποτε ἀφιστάμενα τῆς πιστοτάτης ἐκείνης διδασκαλίας τοῦ βίου, πεποιθότα δ' οὐδὲν ἦττον τῷ ἰδίῳ πνεύματι καὶ δι' εὐαρίθμων παιδευτικῶν βοηθημάτων ἐφωδιασμένα, ἢ τὰ νῦν ἔθνη, πολλά, ἐνιαχοῦ δὲ καὶ μίζονα διεπράξαντο τῶν νεωτέρων αὐτῶν ἔθνων. Προσπιζόμενοι λοιπὸν οἱ ἀρχαῖοι λαοὶ οὐχὶ ὑπὸ πολλαπλῶν ἐπικουρημάτων τῆς παιδείας καὶ τὰ φυσικὰ μέσα μεταχειριζόμενοι, ἐθεράπευον εὐσταθῶς καὶ ἀρμοζόντως τὸ οἰκεῖον καὶ γνώριμον τῶν φυσικῶν αὐτῶν μέσων. Οὕτω κτηρτισμένοι κατώρθωσαν, ὅπως μετὰ ζήλου ἐπιδίδωνται οὐ μόνον εἰς τὰς τοῦ βίου σπουδαιότατας ἀσχολίας καὶ ὑποδύονται τοὺς χαλεπωτάτους τῶν πόνων, ἀλλὰ δι' εὐγενῶν καὶ ἀρίστων τεχνῶν πεπαιδευμένοι νὰ ὑποτυπῶσι τελείαν τὴν εἰκόνα τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ εὐμοῦσου. Ὅθεν τὰ διδάγματα, ἅτινα ἐφήρμοζον πρὸς ἐπιμέλειαν καὶ χειραγωγίαν τῆς νεολαίας, θεωρητὰ δόγματα τῆς φύσεως, ἅπερ οὔτε παλαιοῦνται, ἢ διὰ τὴν παλαιότητα ἄρδην καταπίπτουσιν, οὔτ' ὀλιγορροῦνται ποτε, ἢ ἀκινδύνως δύνανται νὰ ἐκβιασθῶσιν. Καὶ ταῦτα μὲν, ὡς αὐτόδηλον, ἀναφέρονται μᾶλλον εἰς τοὺς Ἕλληνας, ἀλλ' ἄξια θαυμασμοῦ εἶναι καὶ ὅσα οἱ Ῥωμαῖοι τῇ ἑαυτῶν φύσει ἐμμένοντες διὰ τῆς δυνάμεως τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ἀγωγῆς ἀπετέλεσαν. Πρὸς ἐπίτευξιν δὲ τῶν ἐξόχων ἐλείνων ἀρετῶν, ἐφ' αἷς ἐν τῇ ἀρχαιότητι διέπρεπον καὶ πρὸς ἐπιτυχίαν τῆς ἀνθρωπίνης ἐκείνης δόξης, ἐφ' ἣ μακρὸν ἤμαζον παρὰ τὰ λοιπὰ κατασκευάσματα τοῦ βίου πολὺ συνεβάλετο καὶ ὁ

(1) Τὰ τῆς ἀγωγῆς, ἐκπαιδύσεως καὶ ἡμερώσεως καθέλου παρὰ Ῥωμαίους πολλαχῶς προσπελάζουσι πρὸς τὰ νεωτερικὰ πρὸ Bernhardy Grundr der R. L. Erste Abtheil 3. Ausgabe p. 33 κ. ε. Ἄλλ' ἀπὸ τῆς περὶ τούτου στήσεως τῶν Ἑλλήνων ἀξιολόγος ἀποκλίνειται. Διότι αὐτόθι (παρ' Ἕλλησιν) ἡ γραμματολογία (τουτέστι τὸ ἄθροισμα τῶν ὑφ' ἐλάστων φυλῶν δημοσυρηθέντων εἰδῶν τοῦ λόγου καὶ ὅπως) παρακολουθεῖ ἐξ ἀρχῆς πᾶσαν πρόδον τοῦ ἔθνους, ἐκφράζουσα τὸν πνευματικὸν αὐτοῦ βίον. Ἡ ἑλληνικὴ παιδεία ὑπέκειτο ἢ κρητὶς ἐν τῇ γραμματολογίᾳ, περὶ μάλιστα συμφωνοῦσα αὐτῇ. Οἱ ποιηταὶ ἐκρίνοντο παρ' ἀπάντων τροφεῖς καὶ ποθηγῆται τῆς σοφίας, τὰ δὲ ποιήματα αὐτῶν παρεῖχον τῇ μὲν νεολαίᾳ τὴν πρώτην ὕλην πρὸς παιδαγωγίαν καὶ αἴθησιν τοῦ καλοῦ, τῇ δὲ ἀνδρικῇ ἡλικίᾳ ὕγιᾳ τροφὴν ὑπὲρ τῆς κατανοήσεως καὶ τῆς μορφώσεως χαρακτῆρος. Ἐν στυνωτέρῳ δὲ κύκλῳ οἱ περὶ ἀποστολῆς ἐπιγραφόμενοι, διεθόλουν τὰ παλαιότατα γεγονότα καὶ τὰς ἐρεῖνας τῆς ἐπιστήμης. Καὶ ἡ μὲν ποιητικὴ παιδαγωγία τῶν Ἑλλήνων, ἢ παρὰ τοῖς Ἀττικοῖς τελειωθείσα, ἢ δι' ἐπιδείξιον μεταχειρίσεως πάσης εὐγενοῦς τέχνης τὴν νεώτερον διαπλάττουσα προπαρασκευάζεν ἐναρμόμιον σύζευξιν τῆς βωφίας καὶ τῆς πολυμέρους πράξεως. Τούναντιον ἐν Ῥώμῃ ὑπεδείχθη παρὰ τῆς πολιτείας τῇ παιδεύσει στενὸς χῶρος, ἐν οὐδέποτε ἐκείνη ἐδυνήθη τέλεον νὰ ἐγκαταλείψῃ ἐκ τῶν πολιτικῶν δηλ. καὶ πρακτικῶν συμφερόντων τῆς φύξης τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους ἐγεννηθῆς περιορισμένον κύκλον τῶν ἀντικειμένων τοῦ διδάσκειν καὶ τοῦ διανοεῖσθαι. κλπ.

τρόπος τῆς ἀνατροφῆς καὶ παι' εὐσεως τῆς νεολαίας, περὶ ὧν ἔσεται ἡμῖν ὁ λόγος. Οὐδὲν δὲ θαυμαστόν, ἂν μὴ καὶ ἐν ταῖς τρισὶ μεγάλας περιόδους τῆς Ῥωμαϊκῆς ἱστορίας ἐπεκράτησε τὸ αὐτὸ σύστημα τοῦ ἀνατρέφειν καὶ ἐκπαιδεῖν τὴν νεολαίαν. Αἰτία τούτου ὑπῆρξεν ἡ μεταβολὴ τῶν παλαιῶν Ῥωμαϊκῶν ἔθνων, χρονολογούμενη ἀπὸ τῶν φοινικικῶν πολέμων, ἐξ ὅτου παρεῖσθαι κατάπτωσις καὶ ἡ πολυτέλεια καὶ αἱ ἀλλότριαι κακίαι Ἀσιανῶν καὶ Ἑλλήνων εἰσοικίζονται εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν πολιτείαν. Ἄπαντα τότε τρέπονται ἐπὶ τὸ χεῖρον καὶ ἡ πολιτεία διασπαραχθεῖσα ἐνεκα τῶν ἐμφυλίων πολέμων καὶ τῆς φιλαρχίας τῶν δυνατωτέρων περιέρχεται ὑπὸ τὴν δεσποτείαν ἐνός. Ὅθεν ἐν τῇ παρὰ Ῥωμαίους ἱστορίᾳ τῆς ἀγωγῆς καὶ παιδείας διαστέλλονται τρεῖς περίοδοι διαφέρουσαι κατὰ τὸ χρονικὸν διάλειμμα, ὧν ἡ μὲν πρώτη ἢ τῆς βασιλευμένης Ῥώμης περιλαμβάνει τὸν αἰῶνα τῆς ἀναφυομένης καὶ ἀναθαλλούσης πολιτείας ἀπὸ τοῦ 751—146 π. χ. ἡ δὲ δευτέρα τὸν τῆς παρακμαζούσης καὶ καταρροῦσης ἀπὸ 146 π. χ.—44 μ. χ. καὶ τελευταίον ἢ τρίτη τὴν ἐκ τῆς καταλύσεως τῆς δημοκρατίας ἐποχὴν τῆς αὐτοκρατορίας μέχρι τῆς καθαιρεθείσης ἀνατολικῆς. τ. ε. ἀπὸ τοῦ 14—476 ἔτους μ. χ. Καὶ οὕτω μὲν διαιροῦσιν οἱ ἀρχαιότεροι, οἱ ἐν ἀρχῇ τοῦ ἐνεστώτος αἰῶνος συγγράψαντες τὰ περὶ παιδείας καὶ ἀγωγῆς παρὰ Ῥωμαίους. Ὁ δὲ Βερνχάρδης, ἐνθ' ἀνωτέρω σ. 36, διακρίνει δύο περιόδους τῆς ἀνατροφῆς, παιδύσεως καὶ ἡμερώσεως παρὰ Ῥωμαίους τὴν δημοκρατικὴν καὶ τὴν μοναρχικὴν τοῦ α. π. Χ. αἰῶνος, ὑποδιαίρων αὐτὰς εἰς τέσσαρα τμήματα. Ἐντεῦθεν ἐν μὲν τῇ πρώτῃ περιόδῳ, ἣν μέλλομεν διὰ βραχέων νὰ ἐξετάσωμεν, οἱ Ῥωμαῖοι δὲν ἐνδιέτριψαν πολὺ εἰς τὰς μελέτας καὶ τὰς ἐπιστήμας, ἀλλὰ μᾶλλον προσήλωσαν τὴν ἑαυτῶν προσοχὴν εἰς τὴν ἀγωγὴν καὶ τὴν διάπλασιν τῶν ἔθνων τῆς νεολαίας. Ἐν δὲ τοῖς μετέπειτα καιροῖς ἐπιτεροῦμενοι ἐπὶ ταῖς ἐλευθεραῖς μελέταις (1) καὶ μαθήσεσιν ἤρχισαν νὰ ἐναμιλλῶνται περὶ τὸν ἔπαινον τῆς παιδείας. Ὅθεν ἐν μὲν τῇ πρώτῃ περιόδῳ πλείονά εἰσι τὰ ρητέα περὶ ἀγωγῆς, ἢ περὶ ἐκπαιδύσεως κατὰ δὲ τὴν δευτέραν καὶ τὴν τρίτην μικροῦ δεῖν ὀλιγορροῦται ἢ τῆς νεότητος διαπαιδαγωγῆσις, οὐδὲν τῶν ἀρχαιοτέρων τηρήσασα, ἢ τὴν εἰς τὰ ἑλληνικὰ γράμματα ἐκπαιδευσιν ἐκείνης. Διακρίνονται δὲ καὶ ἐν τῇ παρὰ Ῥωμαίους

(1) Πρὸς Κικέρωνος pro Archia poeta Res. I. 4. optima rerum artium studiis, ὅπερ ταυτοσημῆστον τῷ liberalissimis studiis. τουτέστι πρὸς τὴν μάθησιν τῶν καλλίστων τεχνῶν, εἰς ἧς καταλέγονται ἡ Γραμματικὴ ἢ κατ' ἐφ' ἑαυτὴν ἔννοιαν ἐρμηνεία τῶν λέξεων, καὶ τῶν πραγμάτων, αἰτινας ἀπαντῶσι παρὰ τοῖς συγγραφεῦσιν, ἄρα ἡ φιλολογία, ἡ ἱστορικὴ, ἡ ποίησις καὶ ἡ φιλοσοφία ἰδ. καὶ τοὺς σοφοὺς ἐκδότης αὐτόθι, μάλιστα δὲ τὸν νεώτατον αὐτῶν Richter.

ἀγωγῆ καὶ παιδείᾳ, ὡς δὴ καὶ παρ' ἑλλήσι βαθμοὶ τινες. Καὶ τὸν μὲν πρῶτον κατέχει ἡ τῆς παιδικῆς ἡλικίας ἀγωγή, διήκουσα εἰς τὸ δέκατον ἕκτον ἔτος, ὅθ' οἱ παῖδες παρὰ Ῥωμαίους ἀποτιθέμενοι τὴν περιπόρφυρον τήβενον (togam praetextam) ἀνελάμβανον τὴν ἀνδρικήν (togam virilem) τὴν δ' ἐπομένην βαθμίδα τῆς παιδείσεως τοῦ νέου ἢ πρωτοπέριου κατελάμβανον σπουδαιότεραι μελέται, ἢ ἀνατροφή δηλαδὴ καὶ ἡ ἐκπαίδευσις διαρκούσα περὶ τὰ 10 ἔτη (ἀπὸ τοῦ 16—26), ἐν ἧ οἱ νεανία οἰοῦναι προηλείφοντο εἰς τὸ λαμβάνειν δημοσίας λειτουργίας στρατιωτικὰς, ἢ πολιτικὰς, ἢ εἰς τὸ μετέρχεσθαι ἄλλα ἐπαγγέλματα. Τότε τέλος ἐκμορφωθέντες εἰς τὰς πρὸς τὸ πράττειν μαθήσεις καὶ τὰς πρὸς διοίκησιν τῆς πολιτείας ἀπαραιτήτους καὶ εἰς τὴν ὑπὸ πᾶσαν ἐποψὴν ἐπιτέλεσιν τοῦ καθήκοντος εἰσέρχοντο εἰς τὸ μέγα σχολεῖον τοῦ βίου ἐκμανθάνοντες τὴν ἀπασῶν τῶν μαθήσεων ἐκπρεπεστέραν, τὸν τρόπον δὴλον ὅτι τοῦ ὀρθῶς βιοῦν ὡς ἐκ τῆς χρήσεως τῶν ἔργων καὶ τῆς πείρας. Ἐπειδὴ δ' οἱ Ῥωμαῖοι ἐν τῇ περιόδῳ ταύτῃ ἦσαν τὰ μέγιστα ἠσχολημένοι, ὅπως ἔξωθεν μὲν σκέπωσι τὴν ἀρτίβλαστον πολιτείαν ἀπὸ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν πολεμίων, ἐσωτερικῶς δὲ διακοσμοῦσιν αὐτὴν διὰ νόμων καὶ θεσμῶν, ὅπως παρασκευάζωσι τὰ πρὸς τὸν βίον καὶ τὴν λατρείαν, ὅπως εὐρύνωσι τὰ στενὰ ὄρια τοῦ βασιλείου, ἐκπολιορκοῦντες τὰ ὄμορα κράτη μόλις ἐδύναντο νὰ ἐνθυμῶνται τὴν πνευματικὴν καλλιέργειαν, πολὺ δὲ ὀλιγώτερον νὰ ἐγκύπτωσιν εἰς τὰς μελέτας τῶν ἐλευθέρων τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν. Εἰ καὶ οἱ πρῶτοι κάτοικοι τῆς πόλεως, οἱ οὐχὶ ἐξ ἀγρίου συρφετοῦ ληστῶν ποιμένων καὶ συγκλύδων συναθροισθέντες, οὐθ' οἱ Πατρίκιοι, οἱ τὸ ἅπαν κράτος τῆς νέας πολιτείας κατέχοντες, οὐθ' ἡ ἄλλη πλῆθὺς τῶν Λατίνων, τῶν Σαβίνων καὶ τῶν Ἐτρούσκων καὶ οἵτινες δῆποτε ἦσαν οἱ ἐν σῶμα τοῦ λαοῦ συναποτελέσαντες δὲν ὑπῆρξαν παντάπασιν ἀπαιδευτοὶ καὶ ἄμοιροι τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς ἡμερώσεως, ὅμως ἐμολογουμένως ὀλιγίστοι φαίνονται οἱ παρὰ τὴν λατρείαν τοῦ θεοῦ προβιβάσαντες καὶ τὴν καλλιέργειαν τῶν ἀγρῶν καὶ τῶν δεικνυμένων τεχνῶν, δι' ὧν ὀρθοῦται ὅτε δημοσίος καὶ ὁ ἰδιωτικὸς βίος. Πρῶτος δὲ κλειζέται ὁ θεοσεβὴς Νουμάς, ὅτι ἐνεκαίνισε τὴν πόλιν διὰ νόμων καὶ ἠθῶν καὶ δὴ καὶ βιβλία ἀπέλιπεν, περὶ ὧν διέλαβεν ὁ εὐφυὴς Lasauki ἐν τοῖς πρακτικοῖς τῆς ἐν Μονάχῳ Ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν. Παρὰ τὸν Νομᾶν καὶ ὁ Σέρονιος Τύλλιος, ὁ τῶν φυλῶν καὶ τῶν τάξεων δημιουργὸς, ἐσπούδασεν ὅπως πολλοὺς τῶν πολιτῶν ἀδαεῖς τῶν νόμων ἀπαλλάξῃ ἐπαχθοῦς καὶ ἀνίσου θέσεως, στρέφων τὰ βάρη ἀπὸ τῶν ἐνδεεστέρων εἰς τοὺς εὐπορωτέρους καὶ οὕτω διάφορα στοιχεῖα τῆς πολιτείας συμπήξῃ μᾶλλον εἰς ἓνα λαόν. Πλὴν ἄλλ' ὅμως οὐτ' ἐκ τούτων, οὐτ' ἐξ ἄλλων θεσμῶν, οὐδ' ἐκ τῆς καταλύσεως τῆς βασιλείας καὶ τῆς ἐπεκτά-

σεως τοῦ κράτους ὁ λαὸς ἐδυνήθη ἐκ τῆς χαμηλοτέρας βαθμίδος τῆς παιδείας ταχέως ν' ἀναβῆ ἐπὶ τὴν ὑψηλοτέραν, οὐδὲ τὴν ἐλευθερίαν τῶν πολιτῶν προσεβίβασε τοῦτο, ἥς ἀνευ ἡ εὐγενῆς θεραπείας τῆς ψυχῆς καὶ τῆς πνεύματος δὲν ἠμπόρει νὰ λάβῃ εὐφρόσυτον ἐπίδυσιν· διότι ἡ παρούσα περίοδος (ἡ τῆς Ῥώμης δηλ. ὑπὸ βασιλεῖς) δὲν εἶχεν ἀκόμη ὀρμάσει πρὸς πραγματεύσειν ἐπιστημῶν καὶ ἐλευθέρων τεχνῶν, πρὸς ἃς ἄλλοτρίως διέκειντο οἱ ἐν τῇ πολιτείᾳ τὰ πρῶτα φέροντες. Ἐκατέρως δὲ τῶν τάξεων (πατρικίων καὶ πληθείων) αἱ δυνάμεις κατηναλίσκοντο ὡς τὸ πλεῖστον εἰς τοὺς πολέμους, τὴν γεωπονίαν καὶ τὴν μεταβολὴν καὶ ἐγκαίνισιν πολιτευματικῆς μορφῆς. Εὐρύτερον ἐν τούτοις πεδῖον, ἐν ᾧ ἠμπόρει νὰ ἐκτυλίσῃ τὰς δυνάμεις λαὸς μειζόνων ὀρεγόμενος, ἠνεψήθη ἐξ ὅτου οἱ πληθεῖοι, ἵνα παύσωνται ἔξω μὲν ὑπὲρ τοῦ κράτους ἀγωνιζόμενοι, οἴκοι δὲ ὑποκύπτωσιν ὑπὸ τὸ βάρος χρεῶν καὶ ἐπομένῳ τῷ λόγῳ πιέζονται ὑπὸ τῶν ἑαυτῶν συμπολιτῶν, ἐξ ὅτου λέγουμεν, οἱ πληθεῖοι στασιάζσαντες ἐγκαθίδρυσαν δύο ἀπαραβιάστους ἀρχοντας (τοὺς δημάρχους). Ἀπὸ τούτων δριμυτάτη ἐξερράγη ἀνὰ τὴν πολιτείαν ἡ διαπάλη, διότι οἱ μὲν πληθεῖοι παντὶ σθένει ἠγωνίζοντο πρὸς ἀπόλαυσιν ἰσοπολιτείας, οἱ δὲ πατρίκιοι ἐνέτεινον ἀπάσας τὰς δυνάμεις, ὅπως διακατέχωσι τὰς προνομίας τοῦ ἰδίου γένους, τοὺς ἀγροὺς, τὰ πλοῦτη τὰς τιμὰς, τὰς οἰωνοσκοπίας, τὰς ἐξουσίας καὶ ἀποκωλύσωσι τοὺς πληθείους ἀπὸ τῆς εἰς ἀνώτερα ἀξιώματα εἰσόδου. Ὁ λαὸς ἐντεῦθεν ἐν τῇ συναισθήσει τῶν ἰσθίων δικαίων δὲν ἠείχετο τὴν μικροῦ δεῖν ἀπεριόριστον περὶ τὰς δίκας ἀκολασίαν τῶν ὑπάτων διακηρυξάντων τῶν δημάρχων, ὅτι ὁ λαὸς δὲν θὰ ὑπέιχῃ μακρότερον τῇ αὐθαρέτῳ κρίσει τῶν δυνατῶν, οὐδὲ θὰ πείθεται νόμοις ἀποκρύφοις. Τότε λοιπὸν (ἔτει 462, π. X.) ὁ Γάιος Τερεντέλιος Ἄρσας (1) ἐδημοσίευσεν νόμον ἀνευ ἡγουμένου δόγματος τῆς συγκλήτου περὶ ἐκλογῆς πέντε ἀνδρῶν ἐπὶ τῷ συγγράψαι νόμους περὶ ὑπατικῆς ἐξουσίας, οἵτινες καὶ τοὶ μακρόν (δέκα ὄλα ἔτη ἀπὸ τοῦ 462—451 π. X.) καταπολεμηθέντες ὑπὸ τῶν πατρικίων, τῶν ἀναπιζόντων τὴν ἐλευθερίαν τοῦ λαοῦ καὶ ἐντέχνως φενακίζόντων αὐτὸν, ὅμως μετὰ πολλὰς ἐριδας τροποποιηθέντες ἐκυρώθησαν ἰδ. Λιβίου III 9. 33. Ἡ δὲ ἐξουσία ἀπὸ τῶν ὑπάτων μεταβαίνει εἰς τοὺς δημάρχους καὶ τίθενται τελευταῖον οἱ δώδεκα πίνακες, οἵτινες καὶ τοὶ μὴ περιέχοντες νέα τινα δικαιώματα τῷ λαῷ παραχωρηθέντα,

(1) Καὶ περὶ μὲν τοῦ νόμου τοῦ Τερεντέλιου (lex torontelia) ἴδ. Διονυσ. Ἀλικαρνασ. Ρ. Ἄρχ. X. 4 κ' καὶ Ζωνερῶν Ζ'. 47 Neibuhr B. G.—1 280 καὶ Becker gallus II. 2. 433 Περὶ δὲ τοῦ ἐνόματος παρατηρούμεν, ἔτι τὸ Terentelius ἐσχηματίσθη κατ' ἀναλογίαν τῶν Publius, Manlius ἐκ τῶν Publius, Manlius καὶ περ τοῦ Διονυσίου αὐτὸν Τερεντίον ἐνομάζοντες, ἐπέθεν τὸ Τερεντέλιος πρὸς Weissenborn εἰς Λιβ. αὐτόν.

ἀλλὰ περιλαμβάνοντες ὡς τὸ πλείστον δίκαια διὰ συγκαταθέσεως ἀποληφθέντα, οὐδ' ἐξισούντες κατὰ τὴν διαθεβαίωσιν τῶν δεκάρχων τὰ δικαιώματα τῶν ὑποδεσπέρων καὶ τῶν ἀνωτέρων, ὅμως ἀπέβησαν μέγα ἔρεισμα τῷ λαῷ, περιορίσαντες τὸ περὶ τὰς δίκας δικαίωμα τῶν πατρικίων καὶ πῶς καὶ τοῦ μετὰ ταῦτα δημοσίου καὶ ἰδιωτικοῦ δικαίου πηγὴ καταστάντες. Ἡ δωδεκάδελτος λοιπὸν αὕτη ἀδομένη ὑπὸ τῶν παίδων τελεσφόρως ἐπέδρασεν ἐπὶ τὴν ἀγωγὴν καὶ παιδείαν. Τελευταίον ἐξαναγκασθέντες οἱ δέκαρχοι παρητήθησαν τὴν ἀρχὴν, τοῦ δὲ δημαρχικοῦ ἀξιώματος καὶ τῆς ἐκ κλήσεως ἐπανδριβεΐσης, οἱ νέοι ὑπατοὶ τοῦ ἔτους (449 π. X.) Λεύκιος Οὐαλέριος Ποπλικόλας καὶ ὁ Μάρκος Ὀράτιος Βαρβάτης εἰσηγήσαντο νόμον ἐν ταῖς λοχίτισι ἐκκλησίαις περὶ τοῦ κύρους τῶν ἀποφάσεων τῶν φυλῶν δι' ἅπαντα τὸν δῆμον, ἐξ οὗ καίριον τραῦμα κατηνέχθη εἰς τὰς ἐπὶ τῶν δημάρχων εἰσηγήσεις νόμων. Περὶ τῶν αὐτῶν τούτων νόμων (*leges horatiae* καὶ *valeriae* πρὸς Νηβουρ ἐνθ' ἀνωτ. p. 315 καὶ 322 καὶ Peter R.G. 186. Μεγάλῃ δ' ἔριν διήγειραν ὀλίγον ὕστερον ἔτει 445 π. X. αἱ τοῦ Κανουλιῆτος προτάσεις νόμου περὶ ἀμοιβαίου γάμου Πατρικίων καὶ πληθείων κατὰ τὸ δοκοῦν ἰδ. Διβ. IV 1. οὗ ἡ μὲν μετὰ πολλὰς ἀντιδράσεις ἐκυρώθη, ἡ δὲ τοσοῦτον κατεμερίσθη, ὥστε χιλιάρχοι ὑπατικὴν ἐξουσίαν περιβεβλημένοι ἐξελέγοντο ὑπὸ πατρικίων καὶ πληθείων. Οἱ δὲ πατρίκιοι φοβούμενοι περὶ τῆς ὑπατείας ἀπεχώρισαν αὐτοῖς τὴν τιμητείαν, ἀρχὴν μέγα τὸ κύρος ἔχουσαν ἐπὶ τὴν δημόσιον ἀγωγὴν, ἅτε παρὰ τὸ τίμημα ἐποπτεύουσαν καὶ τὰ ἔθη τῆς πολιτείας καὶ δίκαιως ὑπὸ τοῦ Πολυβίου ἐπίσκοτον ἀπάντων ἐπονομαζομένην «ἐπίσκοπον ἀπάντων τὴν τιμητείαν κατέστησαν» (οἱ Ῥωμαῖοι). Ὅθεν βεβαιώτερον οἱ δῆμαρχοι προέβησαν εἰς τὰ ἄλλα, τὰ πρὸς ἐξίσωσιν τῶν δικαιωμάτων ἀντίθετα, ἦτοι εἰς τὴν ἀρσιν τῶν προσκομμάτων, ἢ εἰς τὴν ἐπικρατίαν τῶν προνομίων. Οἱ δῆμαρχοι λοιπὸν Γάϊος Λικίνιος καὶ ὁ Λεύκιος Σήξτιος, τῶν μεγίστων τιμῶν ἀρεγόμενοι πρότειναν ἔτει 376 π. X. νόμους κατὰ τοῦ πλοῦτου τῶν πατρικίων ἓνα μὲν περὶ χρεῶν (ἀποσθέσεως τῶν χρεῶν τῶν πληθείων), ἄλλον δὲ κληρουχικὸν (*lex agraria*) καὶ ἵνα μὴ γίνωσιν ἀρχαιρεσίαι χιλιάρχων καὶ ἕτερος τῶν ὑπᾶτων ἐκλέγεται ὑπὸ τῶν πληθείων. Ὅψὲ τέλος οἱ πατρίκιοι καὶ οὐχὶ ἄνευ μεγίστων ἀγώνων μετέδωκαν τοῖς ὑψίστης τιμῆς, ἢν χρονιώτερον δὲν ἐδύναντο νὰ κατέχωσιν, πλὴν ἐπὶ τῷ ὄρω ὁ πραιτώρ ὁ ἐν τῷ ἄστει δικάζων νὰ ἐκλέγεται παρὰ τῶν πατρικίων Ἰριάκοντα ὅμως ἔτι ὕστερον ἢ εἰς τὴν πραιτωριαν εἰσόδος κατέστη προσητή καὶ τοῖς πληθείσι καὶ δὴ ὁ Κόϊντος Πόπλιος Φίλων οὐ πολὺ τῶν πατρικίων ἐναντιουμένων ἠρέθη ἔτει 337 π. X. πρῶτος πραιτώρ ἐκ τῶν πληθείων, κικίνας ὁ αὐτὸς ἔτι 339 π. X. ὡς ὑπατος τοὺς Λατίνους καὶ δικτάτωρ ἀνα-

δειχθεῖς ἰδ Διβ. VII 15. Εἰς δὲ τὰ ἐπιφανέστατα ἀξιώματα τῆς δικτατορίας καὶ τιμητείας ἐσάριθμοι τῶν πληθείων ἀνήλθον, οἵτινες καὶ τῶν ἱεροπραξιῶν ἀπεκλείοντο πλὴν ὅτε κατὰ τὸ 366 π. X. κατορθώθη διὰ τοῦ νόμου τοῦ Σήξτιου καὶ Λικινίου ἡ ἐκλογή πέντε πληθείων, ἦτοι τὸ ἡμισυ τῶν δέκα ἀνδρῶν, οἵτινες ἐπετήρουν τὰ τῆς λατρείας καὶ ὡς ἐκ τοῦ διαβήματος τούτου κατὰ τὸν Αἰβιον VI 42 προσελάνθη τοῖς πληθείσι ἢ πρὸς τὴν ὑπατείαν ἑδός. Ἄλλ, οὗτοι ἀρκεσθέντες εἰς τὴν νίκην ταύτην συνήνεσαν τοῖς πατρίκιοις ἐν αἴρωνται χιλιάρχοι. Ὅθεν οἱ δῆμαρχοι Κόϊντος καὶ Γναῖος Ὀγίλιος ἔτει 200 π. X. ἐπρότειναν νόμον περὶ ἐπαυξήσεως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἱερέων καὶ ὅπως ἐκλέγονται ὑπὸ τῶν πληθείων τέσσαρες Ποντίφικες καὶ πέντε οἰωνοσκόποι ἀντὶ τῶν τέως τεσσάρων ἰδ. Διβ. X 6 πρὸς καὶ Νεῖβουρ Vortr I. 525 καὶ Mommsen 1. 174, ὅπερ οἱ πατρίκιοι βαρέως φέροντες ὑπεκρίνοντο, ὅτι ἀπέβλεπον μᾶλλον εἰς τοὺς θεοὺς ἢ εἰς αὐτοὺς, ἀντιτάσσοντες αὐτὰ, ἅπερ ἐν ταῖς προτέραις εἰσηγήσεσι νόμων, ἔχουν διῆσχυριζόμενοι, ὅτι παρ' ἐαυτοῖς ἦσαν αἱ οἰωνομαντεῖαι, ὅτι αὐτοὶ μόνοι ἔχουσι νομίμως τὴν ἐξουσίαν καὶ τὴν οἰωνοσκοπίαν καὶ οἴκοι καὶ ἐν πολέμῳ. Εὐφρόσυνον δ' ἐκβυσιν ἔσχεν ὁ ἀγὼν, ἅτε τοῦ νόμου ἐν βραχεὶ χρόνῳ ἀποδεκτοῦ γενομένου. Ὅθεν μετὰ τὴν ἐξίσωσιν τῶν δικαιωμάτων ἐκατέρας τῶν τάξεων ἡ πολιτεία τοσοῦτον ἐστερεώθη, ὥστε ἀπέδρασε τὸν ἦδιστον καρπὸν τῆς ἐλευθερίας. Ὁ αἰὼν οὗτος ὑπῆρξεν ὁ ἡρωϊκὸς τῶν Ῥωμαίων, γονιμώτατος ἀρετῶν, εἰς ὃν ἐπανατρέχουσι πολλοὶ τῶν ὀψιγενεστέρων συγγραφέων προάγοντες εἰς μέσον παραδείγματα ἐκπρεπεστάτων ἀρετῶν. Εἰς ταύτην τὴν ἐποχὴν ἐνατενίζων ὁ Αἰβιος ἀποφαινεται «οὐδεμία οὐδέποτε πολιτεία οὔτε μείζων, οὐδ' ἀγιώτερα, οὐδὲ καλῶν παραδειγμάτων θαφίλεστέρα ἐγένετο, οὐδ' ἐφ' ἣν τοσοῦτον ὀψὲ ἡ ἀπληστία καὶ ἡ πολυτέλεια μετηνάστευσαν.» Οὕτω μετὰ πάλιν διακόσια ἔτη ἐμμείνασαν ἐπέτυχον οἱ πληθεῖοι κατὰ μικρὸν τῶν ὑψίστων τιμῶν καὶ ἐκτὸς πάσης ἀμφιβολίας κείται, ὅτι ἡ διάρκειά τοῦ πρὸς ἐξίσωσιν τῶν δικαιωμάτων ἀγῶνος ἐγένετο αὐτοῖς ἀνυσιμώτερα, ἢ ἡ ἐξαπιναια ἐπιτυχία τῶν πόθων αὐτῶν. Ἐφ' ὅσον δ' ὁ τῶν Ῥωμαίων δῆμος ἐν ὁμοφροσύνῃ καὶ βεβαίᾳ βουλῇ πράττων καὶ τῇ πατρίδι ἀφωσιωμένος μεθ' ἠνωμένων τῶν δυνάμεων ἴσχυεν ἐπὶ τοσοῦτον μικρότατα ἐδοκίμασαν τ' ἀποτελέσματα τῆς ἐνώσεως αὐτῆς οἱ ὄμοροι καὶ ἀφεστώτες λαοί, ὧν ἡ δύναμις ἦτο κατακερματισμένη, οἷον οἱ Ἐτροῦσκοι, Λατῖνοι, Σαμνῖται, Ὀμβριοι, Γαλάται, Ἀπούλιοι, Λευκανοὶ καὶ Βρούτιοι, οἵτινες καίτοι τὴν ἀνδρίαν καὶ τὸν ἀριθμὸν ὑπερέχοντες αὐτῶν, ὅμως ἐπανειλημένως μετέπειτα καταπολεμηθέντες ὑπετάγησαν ἐκείνοις. Μετὰ δὲ ταῦτα αἱ μέγιστα καὶ εὐρωστότατα δυνάμεις τῆς πολιτείας κατεστράφησαν ὑπὸ δύο συνεχῶν καὶ πρὸς πανολεθρίαν ἐπι-

χειρηθέντων πολέμων. Τῶν Καρχηδονίων ἐν Ζάμῃ (ἔτει 20 π. Χ.) ἠττηθέντων οὐδὲν ἔθνος ἐλείπετο δυνάμενον ν' ἀντιστητῆς πρὸς τὰ ῥωμαϊκὰ ὄπλα, καὶ δὴ ἐτέθησαν αἱ κρηπίδες τοῦ παγκοσμίου ῥωμαϊκοῦ κράτους, ὅπερ ἀνηψώθη ἐπὶ τὸν κολοφῶνα τῆς ἀνδρίας καὶ τῆς δόξης. Ἄλλ' ἐνταῦθα τοῦ λόγου ἐλλόγως ἀναφύεται τὸ ζήτημα «πρὸς τί ἡ ἡγουμένη ἀφήγησις γνωρίμων ἀγώνων;» Τὴν ἐξιστόρησιν αὐτὴν ἐκρίναμεν ἀπαραίτητον, διότι πάντες οἱ προσηρημένοι ἀγῶνες ἐγένοντο ἐν τῇ νῦν περιόδῳ, τὰ σχολεῖα, ὡς εἰπεῖν, τῶν Ῥωμαίων οὐχὶ ἐνίων ἀτόμων, ἀλλ' ἀπάντων τῶν πολιτῶν οὐχὶ τῶν παιδῶν, εἰ καὶ οὗτοι πολλὰ ἐκ τῶν πολέμων ἐξέμαθον, ἀλλὰ καὶ τῶν προβεβηκότων τὴν ἡλικίαν, σχολεῖα, ἐν οἷς ἐμπειρότεροι κατέστησαν οὐχὶ διδασκόμενοι, ἀλλὰ δρῶντες. Τίνα δ' ὁδὸν ἐτρέποντο ἐν τοῖς δε τοῖς σχολείοις καὶ ποίαν μέθοδον ἀπεδέχοντο, μόλις ἀνευρίσκει ὁ ἀνογνώστης ἐν τοῖς περὶ τῶν τοιούτων φιλοπονήμασι τῶν νεωτέρων. Πλὴν ἀλλ' ὅμως καταμαρτυρεῖ τὴν εὐτυχῆ ἐκβασιν τῆς ἀγνώστου ἐκείνης μεθόδου. Οἱ δῆμαρχοι, ὡς ἐν παραδείγματι, οἱ ἐν ἀρχῇ καὶ τῶν λέξεων αὐτῶν ἀδαεῖς, κατέστησαν εὐγλωττότατοι, καθάπερ τεκμηριῶσι τὰ χωρία τοῦ Λιβίου, ἐν οἷς ὁ λόγος περὶ τῶν δῆμαρχῶν τοῦ Λαιτωρίου καὶ τοῦ Σηξτίου. Καὶ ἐν μὲν τῷ πρώτῳ τούτων II 56 λέγεται «ὅτι ἡ τοῦ Λαιτωρίου ἀξέστος ὡς στρατιωτικῆ γλῶσσα δὲν ἐπῆρκει τῇ ἐλευθερᾷ καὶ τῇ πνευματικῇ παρρησίᾳ. Ὅθεν ἐλλείποντος τοῦ λόγου, ἐπειδὴ δὲν κατέχω ἐτοιμότητα περὶ τὸ λέγειν, προσέλθετε Κυρίται εἶπεν, αὐριον εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἔνθα ὁ Weischohn διαλευκαίνων τὸ adeste (πάρεστε προσέλθετε) ἔχεται γνώμης, ὅτι ὁ Λαιτωριος ἀγορεύει ἐν ἐκκλησίᾳ πρὸ τῆς ἡμέρας τῆς συνεδριάσεως. Ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ VI 36 ἀναγινώσκονται τάδε, «ὁ Σηξτίος καὶ ὁ Λικίνιος μετὰ τινῶν συναρχόντων καὶ ἐνός τῶν χιλιάρχων Φαβίου ὡς ἐκ τῆς μακροχρονίου ἀσχόσεως ἦσαν δεινοὶ περὶ τὴν τέχνην τοῦ ἰθύνειν τὰς ψυχὰς (τὰς διαθέσεις τοῦ λαοῦ). Οἱ δῆμαρχοι ἄρα, διὰ τὴν ἀνά πᾶσαν ἡμέραν παρεχομένην εὐκαιρίαν τοῦ λέγειν, τοσαύτην ἐτοιμότητα λόγων ἐπέκτεινον, ὥστ' ἐδύνατο ν' ἀντιπαλαίωσιν οὐχὶ μᾶλλον διὰ τῶν βελῶν, ἢ διὰ τῆς γλώσσης; ἐπειδὴ δ' ἐν τοῖς προτέροις ἀγῶσιν ἄπαντα τὰ ἀγαθὰ, ὧν ἀπλήστως οἱ ἄνθρωποι ἐφίενται, ἢτοι ἀγροὶ, χρήματα, τιμαὶ διεκυβεύοντο, ἐξεγέρθησαν αἱ ἐπιθυμίαι τοῦ λαοῦ, παρωμαθήσαν αἱ πνευματικαὶ δυνάμεις τῶν ἀγροτῶν καὶ ἐξεγυμνάσθησαν καὶ ἐπετάθησαν, αὐτοὶ δὲ συνετώτεροι καὶ ἐμπειρότεροι ἐγένοντο, διότι καθ' ἑκάστην ἐδιδάσκοντο ἐν τῇ ἀγορᾷ, ἐν τῷ βουλευτηρίῳ, ἐν τῷ πεδίῳ τοῦ Ἄρεως καὶ ἐν τοῖς στρατοπέδοις, ἐξεμάνθανον ἐκ τῶν λόγων καὶ ἐξ ἀνδραγαθημάτων τῶν πατέρων αὐτῶν, τῶν οἰκείων καὶ τῶν συμπολιτῶν καὶ ἐπὶ πᾶσι κατεμάνθανον τὴν ἀρετὴν, κατ' ἐξοχὴν ἐκ τῶν προγονικῶν παραδειγμάτων. Ἐν τῇ πρώτῃ

ἄρα περιόδῳ ταύτῃ τῇ ἀπὸ τῆς καταβολῆς τῆς πόλεως μέχρι τοῦ 146 π.Χ. καθηκούση ἐνορώμεν, ὅτι αἱ πνευματικαὶ καὶ ψυχικαὶ δυνάμεις τῶν Ῥωμαίων, αἱ διὰ τῶν πολέμων καὶ τῶν ἀπ' αὐτῶν ἀναποσπάστων μόχθων ἀναρριπιζόμεναι, διεστερωθήσαν καὶ ἐκρατύθησαν. Ἄλλ' ἐὰν τις ἐρωτήσῃ, τίνα βοθητήματα παρὰ τὰ ἄρτι εἰρημένα μετεχειρίσθησαν εἰς τὴν κατ' οἶκον ἀγωγὴν καὶ διδασκαλίαν τῶν παιδῶν αὐτῶν, δὲν θὰ εὐρίσκητο τι ἀσφαλές, συναφές, καὶ ἱκανοποιῶν τὴν διάνοιαν τοῦ ἐρευνητοῦ. Ὅμως καὶ οὕτως ἔχοντος τοῦ πράγματος ἡ παρούσα περίοδος κρίνεται ἀξία πραγματεύσεως, ἅτε δὴ ἐπ' αὐτῇ ἐπεριδομένης τῆς ἐν τῇ ἐπομένῃ περιόδῳ ἡμερώσεως καὶ τῆς παιδείας. Οὐδ' εὐνόητον ἀποβαίνει, πῶς οἱ Ῥωμαῖοι, οἱ περὶ τὸ τέλος τῆς νῦν περιόδου τοσοῦτον πεπαιδευμένοι καὶ καθ' ἅπαντα τὸν βίον ἐκμεμορφωμένοι, ἐφίκοντο τηλικαύτης πνευματικῆς ὑπεροχῆς, εἰ καὶ ἦσαν ἐστερημένοι σχεδὸν ἀπάντων τῶν ἐκπαιδευτικῶν μέσων.

Ἐποῖα δ' ὑπῆρξεν ἡ παλαιότητα ἀγωγῆς καὶ παιδείας τῶν Ῥωμαίων ἐξάγεται ἐξ αὐτοῦ τοῦ πνεύματος τοῦ λαοῦ καὶ τῆς πολιτικῆς διοργανώσεως καὶ τῶν ἱερῶν καὶ ἐκ παντὸς τοῦ βίου μᾶλλον, ἢ ἐξ ὀρισμένων μαρτυριῶν τῶν συγγραφέων. Διότι συγγραφεῖς τῶν ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων πεπραγμένων δὲν ὑπῆρχον ἀκόμη, καὶ ἡ τῆς ἐπομένῃς ἐποχῆς τοιοῦτοι ἀσφαλῶς καὶ ἐπιπολαίως διατρίβουσι περὶ τὸ πρᾶγμα, οὐδὲν διασαφούντες, ὥστε νὰ προκύψῃ ἀκριβετέρα γνώσις. Πολλὰ λοιπὸν φαίνονται παραλιπόντες, ἅτινα ὑπελάμβανον γνωστὰ τοῖς συνηλικιωταῖς, ἀλλὰ δὲ πάλιν εἰς τὴν ἀρχαιοτάτην ἱστορίαν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ λαοῦ ἀφορῶντα, φαίνονται ἀγνοοῦντες, καὶ ἄλλα πιθανῶς δὲν ἔκριναν ἀξιαφήγητα. N. ΠΕΤΡΗΣ. (ἀκολουθεῖ)

Η ΔΗΜΟΣΙΑ ΕΝ ΑΓΓΛΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΙΣ

Ἐπὶ HIPPEAUX. (α)

Αἱ σπουδαιότεραι τῶν ἐν Ἀγγλίᾳ ἐταιριῶν, τῶν ἀσχολουμένων περὶ τὴν ἔδρυσιν καὶ τὴν διεθνοῦσιν σχολῶν προκαταρκτικῶν, εἶναι ἡ ἐθνικὴ ἐταιρία, ἡ Ἀγγλικὴ καὶ ξένη ἐταιρία καὶ ἡ οἰκιακὴ καὶ ἀποικιακὴ ἐταιρία.

Ἡ πρώτη εἶναι, οὕτως εἰπεῖν, καράρτημα τῆς Ἀγγλικανικῆς ἐκκλησίας. Πρόεδρος τῆς διεθνουσῆς ἐπιτροπῆς εἶναι ὁ ἀρχιεπίσκοπος τῆς Κανταβραγίας καὶ ἀντιπρόεδρος οἱ ἐπίσκοποι τοῦ Λονδίνου, τοῦ Δούρχαμ καὶ τῆς Καρλίσιλης κλπ. Ὁ προτεινόμενος ὡς διεθυντὴς σχολῆς τινος, ἀνηκούσης εἰς τὴν ἐταιρίαν ταύτην ὑποχρεοῦται ἴον νὰ διδάσκη τοὺς παῖδας τὴν ἁγίαν Γρα-

(α) Συνέχεια ἰδ. προηγ. τεύχος.

φῆν, τὴν λειτουργίαν καὶ τὴν κατήχησιν τῆς ἐπικρατούσης ἐκκλησίας· ὅν καθόσον ἀφορᾷ τὴν θρησκευτικὴν διδασκαλίαν νὰ διευθύνῃ τὰ τοῦ κλήρου τῆς ἐνορίας, ὅν νὰ μεριμνᾷ περὶ τῆς τακτικῆς τῶν παιδῶν φρονήσεως εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς ἐνορίας κατὰ τὴν θεϊὰν ἱερωσύνην· ἄν ἐν τῇ περιπτώσει ἤθελον ἀναφυῆ μεταξύ αὐτοῦ καὶ τοῦ κλήρου διαφωνίαι, νὰ ἐπικαλῆται τὴν διαιτησίαν καὶ τὴν ἀπόφασιν τοῦ ἀρμοδίου ἐπισκόπου. Ὁ τρόπος καὶ τὸ ἀντικείμενον τῆς διδασκαλίας, ἅτινα ὀφείλει νὰ ἐκλέξῃ, εἶναι ζήτημα δευτερεύον· καθόλου εἶπεν, ἡ ἔταιρία αὕτη εἶναι ὄργανον προσπλουτισμοῦ,

Ἡ κατὰ τὸ 1836, ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ πρίγγιπτος Ἀλβέρτου, ἰδρυθεῖσα ἔταιρία, ἐπονομασθεῖσα ἔταιρία οἰκιακὴ καὶ ἀποικιακὴ, δέχεται εἰς τὰς σχολὰς τῆς μαθητὰς ἀνήκοντας εἰς πᾶσαν αἴρεσιν· οὐχ ἦτον ὅμως ἀπαιτεῖ παρά τῶν διδασκάλων καὶ παρά παντός ὑπαλλήλου ἔγγραφον δήλωσιν, δι' ἧς ὁμολογοῦσιν οὗτοι, ὅτι ἀσπάζονται τὰς ἀληθείας τοῦ χριστιανισμοῦ.

Ἰδίως ἡ ἔταιρία αὕτη ἐπιμελεῖται τὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ γυναικείου φύλου, ἀναγνωρίζουσα τὴν περὶ τὸ παιδαγωγεῖν καὶ διδάσκειν ἐπιρροὴν αὐτοῦ καὶ δεξιότητα. Ἡ μόρφωσις παιδαγωγῶν ἱκανῶν καὶ ἀφωτισμένων καὶ καλῶν τροφῶν καὶ ἐπιστατιδῶν εἶναι τὸ κυριώτερον αὐτῆς μέλημα. Ἐν τοῖς διδασκαλείοις καὶ τοῖς ὄρφανοτροφείοις τῆς ἔταιρίας ταύτης αἱ γυναῖκες ἀποτελοῦσι τὸν μεγαλειότερον ἀριθμόν. Εἰς τὰς ἀπὸ τῆς ἔταιρίας ταύτης ἐξαρτωμένας σχολὰς καὶ εἰς πλείστας ἄλλας οἱ μαθηταὶ καὶ μάλιστα οἱ ἔφηβοι τῶν δύο φύλων συσπουδάζουσι παρακαθήμενοι. Οἱ Ἀγγλοὶ οὐδόλως εὐρίσκουσιν ἄτοπον τὴν ἐντὸς τῶν αὐτῶν καταστημάτων φοίτησιν νέων καὶ νεανίδων, ἐνῶ ἐν Γαλλίᾳ πᾶσα προσπάθεια καταβάλλεται πρὸς κατάργησιν τῶν μέχρι τοῦδε ὑφισταμένων τοιούτων συμμίκτων σχολῶν.

Ἡ Ἀγγλικὴ καὶ ξένη εἶαι, ἰδρυθεῖσα ὑπὸ μελῶν ἀνικόντων εἰς διάφορους θρησκευτικὰς αἱρέσεις, μεγάλως ἀνεπτύχθη ἐσχάτως. Ἡ ἔταιρία αὕτη δέχεται εἰς τὰς παρ' αὐτῆς διευθυνομένας σχολὰς μαθητὰς διαφόρων αἱρέσεων· ἐπομένως αἱ σχολαὶ αὗται οὐσιωδῶς εἶναι ἀνάμικτοι, διότι ἕκαστον μέλος, ἐνούμενον μετὰ τῶν ἄλλων καὶ συμπράττον πρὸς κοινόν τινα σκοπὸν ὀφείλει κατ' ἀνάγκην νὰ παραιτηθῇ τῶν αἰσθημάτων καὶ τῶν ἰδεῶν του.

Καὶ αὗται μὲν αἱ ἀξιολογώτεραι τῶν ἐν Ἀγγλίᾳ ἐκπαιδευτικῶν ἑταιριῶν.

Αἱ δὲ παντός εἶδους ἰδιωτικαὶ σχολαὶ, καίτοι οὐχὶ ὀλίγαι τὸν ἀριθμόν (ὄντος καθολικῆς ἐλευθέρου τοῦ ἐπαγγέλματος τοῦ παιδαγωγοῦ) παλαίουσι μετὰ κόπον, ὡς δύναται τις νὰ συμπεράνῃ, κατὰ ἑταιριῶν πολυαριθμῶν καὶ ἰσχυρῶν θεμελιωθεῖσαι ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ χωρισμοῦ τῆς ἐκκλησίας καὶ

τοῦ Κράτους, ἀπέχουσιν πάσης θρησκευτικῆς διδασκαλίας, ἀπαγορευομένης ἐντὸς αὐτῶν καὶ αὐτῆς τῆς ἀναγνώσεως τῆς ἁγίας Γραφῆς· ὁσάκις ὅμως οἱ διευθύνται τῶν τοιούτων σχολῶν αἰτοῦσι παρά τῆς Κυβερνήσεως χρηματικὴν βοήθειαν, τότε μεταξύ τῶν ἄρων τῶν παρὰ τῆς Κυβερνήσεως πρὸς τοὺς διευθυντὰς διαγραφόμενων ὑπάρχει καὶ ὁ ὑποχρεῶν τούτους εἰς τὴν καθ' ἑκάστην ἀνάγνωσιν τῆς ἁγίας Γραφῆς· ἐνῶ αἱ παρὰ τῶν διαφορῶν ἑταιριῶν διευθυνομένοι σχολαὶ ὀφείλουσι νὰ ἐπαρκέσωσιν εἰς τὰς ἀνάγκας τῶν αὐτῶν, καθότι οὐδεμίαν ἄλλην ὑποστήριξιν ἔχουσιν ἢ τὴν ἐκ μέρους τῶν ἑταιριῶν τούτων χρηρηγομένην. Ἡ τύχη τῶν ἐπομένων εἶναι στενωπὸς συνδεδεμένη μετὰ τῆς προόδου τῶν φιλελευθέρων ἰδεῶν.

Πόσος καιρὸς παρήλθε, μέχρις οὗ καταλήξωσι οὐχὶ εἰς τὸν χωρισμὸν τῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ Κράτους (εἰσέτι τούτου μὴ ἐπιτευχθέντος ἐν Ἀγγλίᾳ, πολλῶ δὲ μᾶλλον ἐν Γαλλίᾳ), ἀλλ' εἰς τὴν § ἔδρυσιν σχολῶν μόνον, ἐκτὸς τῶν ὑπαγομένων εἰς τὴν ἀποκλειστικὴν ἐξουσίαν τῆς ἐκκλησίας, βοηθημένων παρὰ τοῦ Κράτους καὶ μετρίαν τὴν ὠφέλειαν παρεχουσῶν εἰς τὸ λαϊκὸν στοιχεῖον!

Ὅταν περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρόντος αἰῶνος ὁ Κουάκερος Λαγκάστερ ἐπρότεινε τὴν δι' ἐκουσίαν συνεισφορῶν σύστασιν σχολῶν, ἐν αἷς ἡ θρησκευτικὴ διδασκαλία ἤθελε περιορίζεσθαι εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τῆς ἁγίας Γραφῆς, κατηγγέλθη ὡς ἄθεος. Μόνον κατὰ τὸ 1839 ἤρξατο ἡ Κυβέρνησις σπουδαίως ἐνδιαφερομένη ὑπὲρ τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως, συστήσασα ἐπιτροπὴν πρὸς τὸν σκοπὸν τούτον. Ὁ δὲ δόκτωρ Hook ὁ ἀνανεώσας τότε τὰς προτάσεις τοῦ Λαγκάστερ, χαρακτηρισθεὶς ὡς στασιαστὴς ἠναγκάσθη νὰ σιωπήσῃ.

Ἐδέησεν ὅθεν νὰ περιμεινῶντι μέχρι τοῦ 1862, ὅτε ἡ Κυβέρνησις, ἀποφασίσασα ὀριστικῶς, προσέβη εἰς τακτικὰς καὶ αὐστηρὰς ἐρεῦνας, ἀποτέλεσμα τῶν ὁποίων ὑπῆρξεν ἡ δημοσίευσίς τῶν καταχρήσεων, ὅσαι ἔλαβον χώραν συνεπείᾳ τοῦ ἀνατιθέντος εἰς τὴν ἐκκλησίαν μονοπωλίου, καὶ μέχρι τοῦ 1868, ὅτε ἡ ἐπέμβασις τοῦ Κράτους ἐπεψηφίσθη παρὰ τῆς Βουλῆς.

Ἡ ἱστορία τῆς ἐν Γαλλίᾳ ἐθνικῆς ἐκπαιδεύσεως σχεδὸν ὑπῆρξεν ἡ αὐτὴ πρὸς τὴν τῆς Ἀγγλίας, ἐκτὸς τῶν διαφορῶν, τῶν ὑφισταμένων μεταξύ τῶν πολιτικῶν συστημάτων τῶν δύο κρατῶν. Ἡ πρόδοσις ἐν Γαλλίᾳ δυστυχῶς δὲν ὑπῆρξε ταχύτερα.

Ἡ ἀρχαία Γαλλία ἔσχεν, ὡς ἡ Ἀγγλία, τὸ πανεπιστήμιόν της καὶ τὰς φιλογολικὰς σχολὰς της· ἀλλ' ἐνῶ οἱ εὐγενεῖς καὶ ἡ ἀνωτέρα τῶν πολιτῶν τάξις ἔθεωρεῖτο ἐν Εὐρώπῃ ὡς πρότυπον παιδείας καὶ κομψότητος, ὁ λαὸς μέχρι τοῦ 1789 ἦτο βεβουλισμένος εἰς παχυλὴν ἀμάθειαν. Ἡ τάξις τῶν λογίων ἦτον, οὕτως εἶπεν, ἀριστοκρατία τις, ἥτις, ἀκολουθοῦσα ἀπαρεγ-

κλίτως τὰς ἀρχάς της, ἀνέπτυξε μὲν πάντα ζῆλον διὰ τὴν ἀνωτέραν ἐκπαίδευσιν, ὀλίγον ὅμως ἐμερίμνα περὶ τῆς διανοητικῆς τοῦ λαοῦ ἀναπτύξεως.

Οἱ φιλόθρωποι ἠδύνατο νὰ χορηγήσωσιν εἰς τὸν λαὸν ἐργασίαν, ἀλλ' οὐδεὶς ἐσκέπετο ἢ ἐφρόντιζε περὶ ἐκπαιδευσεὶς του. Ἦτο γενικῶς παραδεγμένον, ὅτι ὁ λαὸς ἔπρεπε νὰ μένη, εἰς ἣν εὐρίσκετο κοινωνικὴν κατάστασιν. Αἱ διὰ τοὺς πτωχοὺς παῖδας ἰδρυόμεναι σχολαὶ ἐξηρτῶντο ἐκ τῆς γεναιότιτος τοῦ κλήρου ἢ ἐκ τῆς ματαιότητος τῶν εὐγενῶν. Ἀρκούντως γινώσκουμεν κατὰ τὰς μαρτυρίας τοῦ Βομπάν, τοῦ Τουργκώ, τοῦ ἄγγλου Ἀρθούρου Γιούγκ εἰς ὅποιαν ἀθλιότητα καὶ ἐξουδένωσιν διέκειτο περὶ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἡ ἀγροτικὴ τάξις καὶ ὅπως μίση ἀποτρόπαια ἐμελλον βραδύτερον νὰ ἐκδηλωθῶσι κατὰ τῶν ἀνωτέρων κοινωνικῶν τάξεων, τῶν ὁποίων ἡ ἀπρονοησία συστηματικῶς ἐκράτει τὸν λαὸν εἰς τὴν ἀμάθειαν, ἐξ ἧς αἱ πρῶται ἐπαναστατικαὶ συνελύσεις πρὸ παντὸς ἐφρόντισαν νὰ ἐξαγάγωσιν αὐτόν. Ἡ συντακτικὴ συνέλευσις ἐψηφίσαστο ἀνέξοδον καὶ ὑποχρεωτικὴν τὴν ἐκπαίδευσιν καὶ προσέκλυσε τὰς ἀρχὰς ἐκεῖνας, αἵτινες εἰς ὅλα τὰ δημοκρατικὰ ἔθνη ἐχρησίμευσαν πάντοτε ὡς βάσις τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδευσεως. Ἄλλ' ἡ ἔλλειψις χρόνου, χρημάτων, ἀνθρώπων καὶ πρὸ πάντων τάξεως δὲν ἐπέτρεψε τὴν ἐφαρμογὴν των. Ἡ Αὐτοκρατορία καὶ ἡ παλινόρθωσις ὑπέκυψαν εἰς ὅλους διαφόρους τάσεις. Ὁ Ναπολέων Α' ἰδρύσας πανεπιστήμιον διὰ τὴν μέσσην ἐκπαίδευσιν, ἐγκατέλιπεν ὅλους εἰς τὴν φροντίδα τῶν οἰκογενειῶν τὴν ἰδρυσιν σχολῶν διὰ τὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ λαοῦ. Εἰς τοὺς προϋπολογισμοὺς τῆς αὐτοκρατορίας οὐδὲν πᾶσάν ὑπάρχει ὀρισμένον πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον.

Ἡ παλινόρθωσις, φυσικῶς ἐμπνεομένη, τῷ λόγῳ, ἐκ τῶν παραδόσεων καὶ τῶν ἀναμνήσεων τῆς ἀρχαίας βασιλείας, τὴν ὁποίαν παντὶ τρόπῳ προσεπάθησε νὰ ἐπαναφέρῃ, ἐνεπιστεύθη τὴν προκαταρκτικὴν ἐκπαίδευσιν εἰς τὰ καταπλημυρῆσαντα τότε τὴν Γαλλίαν πολυάριθμα ἱερατικὰ σωματεῖα, παρ' οἷς ἐβλάστησαν αἱ σχολαὶ τοῦ λαοῦ, διευθυνόμεναι ὑπὸ διδασκάλων σχεδὸν ἀμαθῶν καὶ ἐπομένως ἀνικάνων νὰ διδάξωσιν. Οὐχ ἦττον ὅμως ἡ Κυβέρνησις ἐδῆλωσεν, ὅτι ἐνδιεφέρετο ὑπὲρ τῆς ἐκπαιδευσεως, διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ὁποίας ὥρισεν ἐν τῷ προϋπολογισμῷ χρηματικὸν χορήγημα ἐκ 30,000 φράγκων!

Ἡ διὰ τῶν φροντίδων τοῦ κ. Γκιζώ ἐνεργηθεῖσα κατὰ τὸ 1833 αὐστηροτάτη ἔρευνα, ἀπεκάλυψε τὴν οἰκτρὰν κατάστασιν, εἰς ἣν αἱ σχολαὶ τότε διέκειντο. Τετρακόσιοι ἐπιθεωρηταὶ ἐπεφορτίσθησαν νὰ ἐπισκεφθῶσι καὶ ἐξελέγξωσι τὴν κατάστασιν τῶν σχολῶν τῆς Γαλλίας. Αἱ ἐκθέσεις των περιελήφθησαν

ἐν τινι βιβλίῳ, ἐπιγραφομένῳ «ἡ εἰκὼν τῆς προκαταρκτικῆς ἐκπαιδευσεως ἐν Γαλλίᾳ» καὶ συντεταγμένῳ ὑπὸ τοῦ κ. Π. Λοραίν.

Πλείστων δῆμων οἱ δημοτικοὶ σύμβουλοι ἦσαν ἀναλφάβητοι. Ἐπιθεωρητῆς τις ἀνέφερεν ὅτι τέσσαρες δήμαρχοι ἐλάλουν μόνον τὴν χυδαϊκὴν διάλεκτον, ἄλλοι δὲ μόνις καὶ μετὰ βίας ὑπέγραφον. Πολλάκις μία καὶ μόνη σχολὴ ἀνῆκεν εἰς 25 δῆμους. Πολλοὶ τῶν διδασκάλων οὔτε γραφὴν οὔτε ἀνάγνωσιν ἐγίνωσκον. Πλείσται σχολαὶ, ἀναφέρει ὁ αὐτὸς ἐπιθεωρητῆς, ἐπεῖχον τόπον φυλακείου καὶ οὐδὲν πλέον. Οἱ πλείστοι τῶν διδασκάλων ἀποζώντες μετὰ τῶν οἰκογενειῶν των ἐκ τοῦ γλίσχρου εἰσοδήματος τοῦ ἐπαγγέλματός των ἦσαν εἰς θέσιν ἀξιολύπητον. Εἰς αὐτοὺς ἡ σχολὴ ἦτον ἀντικείμενον ὅπως ἐπουσιῶδες. Ἐξ αὐτῶν οἱ μὲν ἦσαν γεωργοὶ, ἐκμισθωταί, οἱ δὲ κατασκευασταὶ ξυλίνων ἐμβάδων, ὑποδηματοποιοὶ, ἐργαζόμενοι κατὰ τὰς ὥρας τῆς παραδόσεως καὶ ἄλλοι κάπηλοι. Τὸ αὐτὸ δωματίον ἐχρησίμευε πολλάκις καὶ ὡς σχολὴ καὶ ὡς καπηλεῖον καὶ ὡς οἴκημα τοῦ διδασκάλου.

Εἰς τὸν ἄγιον Ἀντωνῖνον, ἐν τῷ νομῷ τοῦ Γερσ ὁ διδάσκαλος ἦτο καὶ δημαρχικὸς κλητῆρ καὶ κωδωνοκρούστης καὶ νεκροθάπτης. Καὶ τίς ἤθελε πιστεύσει, ὅτι διὰ τὴν διδασκαλικὴν ἐκείνην θέσιν ὑπῆρχον πλείσται ἀπαιτήσεις; Κυρίως οἱ ἀσθενεῖς, ἀνίκανοι διὰ πᾶσαν ἐργασίαν, διωρίζοντο διδασκαλοὶ, ἐπὶ τῇ ἐλπίδι τοῦ νὰ προσπορίζωνται τὸν ἐπιούσιον. Ὁ κ. Λοραίν ἐγνώρισεν ἓνα ἐξ αὐτῶν κατεχόμενον ὑπὸ ἐπιληψίας.

Ὀλίγιστοι δῆμοι εἶχον ὀρισμένον κατάστημα σχολῆς. Τοῦτο βεβαίως ἦτον ἐξαιρέσις. Συνήθως τόπος παραδόσεως τῶν μαθημάτων ἐχρησίμευον ἢ ἡ αἶθουσα τοῦ δημαρχείου ἢ καπηλεῖον ἢ φυλακεῖον ἢ αἶθουσα χοροῦ ἢ ὁ πρόναος ἐκκλησίας ἢ ὑπόγειον, ἐν ᾧ εἰσῆρχετο τις ἔρπων, ἐστερημένον φωτὸς καὶ ἀέρος καὶ τὸ ὁποῖον ὡς ἐκ τῆς γειτνιασεως ὀχετῶν ἀκαθάρτων ἦν δυσωδέστατον. Τοιαύτη ἦτο πρὸ τεσσαρακονταετίας ἡ κατάστασις τῶν σχολῶν καὶ τῶν διδασκάλων ἐν Γαλλίᾳ.

Ὅθεν ἀπὸ τοῦ 1833 χρονολογοῦνται αἱ σπουδαῖαι προσπάθειαι πρὸς κατάλληλον ὄργανισμὸν τῆς προκαταρκτικῆς ἐκπαιδευσεως, διότι τὰ πάντα ἔπρεπεν ἐξ ἀρχῆς νὰ δημιουργηθῶσιν. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἡ Γαλλία εὐρίσκετο ἐντελῶς εἰς τὸ αὐτὸ σημεῖον, εἰς ὃ καὶ ἡ Ἀγγλία ἄλλ' ἢ παλαιὰ ἀριστοκρατία παρεσύρθη ὑπὸ τῆς ἐπαναστάσεως καὶ ὁ κλῆρος δὲν ἠδυνήθη, ὡς ἐν Ἀγγλίᾳ, νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὴν διάδοσιν τῶν γραμμάτων εἰς τὰς τάξεις τοῦ λαοῦ. Ἐκτοτε ἡ διεύθυνσις τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδευσεως διενεμήθη μετὰξὺ τῶν σχολῶν τοῦ Κράτους, τῶν θρησκευτικῶν συλλόγων καὶ τῶν ἐλευθέρων σχολῶν. Ὁ ἀγὼν, ἐν ἡ κατάστασις αὕτη τῶν πραγμάτων

παρήγαγεν ἐν Ἀγγλίᾳ, ὡς ἐν Γαλλίᾳ καὶ τῇ λοιπῇ Εὐρώπῃ, δυστυχῶς δὲν προσεγγίζει εἰς τὸ τέρμα του. Ἡ πάλῃ αὕτη διαίρει τὴν κοινωνίαν εἰς δύο ἀντίθετα στρατόπεδα, συνεχῶς πολέμια ἀλλήλοις καὶ ὡς ἐκ τοῦ εἶδους τῆς διδασκαλίας, ὅπερ ἐφαρμόζουσιν, ὑποκείμενα εἰς δύο ρεύματα ἰδεῶν, οὐδὲν κοινὸν ἔχουσιν πρὸς ἀλλήλας. Ἡ ἀνάγκη τῆς ἐνότητος τοὺς μὲν ὠθεῖ εἰς τὴν παραδοχὴν τοῦ συστήματος, τοῦ ἀξιοῦντος, ὅπως ἡ δημοτικὴ ἐκπαίδευσις καταστῆ ἀποκλειστικὸν ἔργον τοῦ κλήρου, τοὺς δὲ, ὅπως αὕτη θεωρηθῆ ὡς τοιοῦτον τοῦ λαοῦ καὶ μόνου.

Αἱ κυβερνήσεις, ἀκολουθοῦσαι κατ' ἀνάγκην τὴν μέσση ὁδὸν, δυσχεροῦσιν ἀμφοτέρας τὰς μερίδας. Διὰ τῆς πλήρους ἐλευθερίας, διὰ τῆς ἐπαμβάσεως τῶν οἰκογενειῶν καὶ τῶν τοπικῶν διοικήσεων κατώρθωσαν αἱ Ἠνωμέναι Πολιτεῖαι νὰ συνδιαλλάξουσιν ἀμφοτέρα τὰ συστήματα. Διὰ τῆς ἐλευθερίας ἐπίσης ἡ Ἀγγλίαι καὶ ἡ Γαλλία θέλουσι δυνηθῆ, ἐλπίζομεν, νὰ φθάσωσιν εἰς ἀποτέλεσμα τοσοῦτον ἐπιθυμητόν. (ἀκολουθεῖ)

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΞΙΑΣ ΤΗΣ ΑΝΑΤΡΟΦΗΣ ΤΩΝ ΠΑΙΔΩΝ

ὑπὸ τοῦ διδάκτορος Karl Oppel.

(Μετάφρασις Χ. ΠΟΥΑΙΟΥ).

Καὶ ἔτι ἐν ! Ἡ ἐκφράσις ὅτι οἱ δικηγόροι τὸ μέλαν λευκὸν καὶ τὸ λευκὸν μέλαν παριστάσι, πρὸς δὲ καὶ τινες λίαν ὀνειδιστικοὶ τίτλοι ἀποδιδόμενοι εἰς αὐτοὺς, καὶ τινες δηγτικαὶ παροιμίαι, τὰ ὅποια πάντα ἐν παρελθόντι καιρῷ ἐγένοντο, ἀποδεικνύουσιν ὅτι καὶ τὰ τῆς δικαιοσύνης δὲν εὐρίσκοντο εἰς ἐξαιρετὸν κατάστασιν

Γουλ. Καὶ ἐν τῇ ἐγκρατείᾳ, καὶ ἐν ἐκείνῳ, ὅπερ συνήθως ἐννοοῦσιν ὑπὸ τὴν λέξιν ἠθικὴ, ἐγένετο ὁμοίως πρόοδος;

Κάρ. Ἀναμφιβόλως. Τὸ βλέπει σαφέστατα ἐν τούτῳ, ὅτι σήμερον (ἐξαιρουμένων ὀλίγων μόνον νέων τῶν Πανεπιστημίων) οὐδεὶς πλέον καυχᾶται ἐπὶ ἀκρατεῖᾳ ἢ μέθῃ· αἰσχυρόμεθα διὰ τὰ ἐλαττώματα ταῦτα, περὶ τούτων οὐδένα κάμνομεν λόγον, καὶ ὅστις ἐν τῇ τοῦ Βάγκου λατρείᾳ ὑπερβῆ τὸ μέτρον, δὲν δηλοῖ αὐτὸ, ἀλλὰ προσπαθεῖ παντὶ σθένει νὰ τὸ ἀποκρύψῃ.

Ἡρότερον τὸ πρᾶγμα ἐγένετο ὅλως τοῦναντίον. Μετὰ τὰ τακτικὰ συμπτώσια, τὰ διδόμενα ὑπὸ αὐτοκρατόρων, βασιλέων, ἡγεμόνων, ἱπποτῶν βουλευτῶν, μέχρι καὶ τοῦ κατωτάτου πολίτου, πάντες οἱ συνδαιτυμόνες

δὲν ἠδύναντο νὰ εὐρωσι μόνον τῶν τὴν κλίνην οἱ ὑπηρέται ὡφείλον νὰ τοὺς ὀδηγῶσι διὰ τῆς χειρὸς ἢ καὶ νὰ τοὺς φέρωσιν ἐπ' ὤμων, καὶ οὐδεὶς ἠσχύνετο τοὺς ὑπηρέτας τούτους. Ἐάν τις περὶ τὰ τέλη τοῦ συμποσίου ἀντὶ νὰ κάθηται ἐπὶ τῆς ἑδρας τοῦ ἔκειτο ὑπὸ τὴν τράπεζαν, οὗτος ἔκαμνε τὸ χρέος του.

Τοιαῦται πράξεις γίνονται τῶρα ἀκόμη μόνον ἐν ταῖς κατωτάταις τάξεσι τοῦ λαοῦ, καὶ μόνον παρὰ ταῖς βαρβαροῖς· ἡμεῖς δὲ ἀηδιάζομεν καὶ νὰ ὁμιλῶμεν περὶ αὐτῶν.

Εἶνε γνωστὸν ὅτι ἐν παρελθοῦσι χρόνοις ἐπηνεῖτο καὶ ἐτιμᾶτο ὁ ἐτοιμότητα περὶ τὸ πίνειν ἔχων φαντάσθητι μόνον πόσα ποτήρια ἐκκενώνουσιν οἱ συντεχνίται, ὅταν ἐπανίδωσι τινὰ ἀποδημήσαντα, λέγοντες αὐτῷ «καλῶς ὤρισες», καὶ τὰ ὅμοια, καὶ ὅτι διὰ τούτου μάλιστα ἀνῆρχοντο εἰς τιμὰς καὶ ἀξιώματα.

Τῷ 1551 ὁ Winrich ἐκ Kniprode ἔγεινε ἀρχηγὸς τοῦ Γερμανικοῦ τάγματος. Τότε ἐγένοντο παντοειδεῖς ἑορταί, διαρκοῦσαι πολλὰς ἡμέρας, καὶ ἰδίως μεγάλαι ἐστιάζσεις. Ὅστις δὲ ἐλάμβανε μέρος εἰς τὸ μέγιστον συμποσίον, ὡφείλε νὰ ἐκκενώσῃ διὰ μιᾶς ἀργυροῦν δοχεῖον περιλαμβανόν ὀκτὼ φιάλας οἴνου. Ὁ Veit ἐκ Rassenheim ἐξέπιεν αὐτὸ τρεῖς, καὶ διὰ τὸ ἔκτακτον τοῦτο κατώρθωμά του ὠνομάσθη ὑπὸ τοῦ Winrich φρούραρχος.

Ἐν παρομοίᾳ περιστάσει τὸ χωρίον Hüffelsheim προσετέθη ὡς ἄθλον εἰς ἐκεῖνον, ὅστις ἤθελε πίνει πλῆρες οἴνου ταχυδρομικὸν ὑπόδημα (1). Ὁ ἱππότης Bos von Waldeck ἐκέρδησε τὸ ἄθλον, καὶ ὑπεσχέθη νὰ πίνει καὶ τὸ ἕτερον ὑπόδημα, ἂν ἤθελον τῷ δώσει τὸ χωρίον Toxheim.

Ὅσον δὲ τῶρα ἀφορᾷ εἰς τὴν ὀνομαζομένην ἠθικότητα, οἱ καλοὶ ἀρχαῖοι χρόνοι ἦσαν χιλιάκις χείρονες τῶν νῦν.

Δὲν θέλω νὰ σοὶ ἀναφέρω περὶ τῆς μεγάλης ἀναιδεΐας τῶν Ῥωμαίων καὶ τῶν μανιωδῶν βδελυγμάτων, ἅτινα ἐφαίνοντο παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Τιβέριως ἐπὶ τῶν αὐτοκρατόρων, — ἃς ἔλιθωμεν πλησιέστερον κατὰ 4500 ἔτη.

Τῷ 1503 ἀπέθανεν ὁ Πάπας Ἀλέξανδρος ὁ 6ος. Οὗτος εἶχε ζῆσει ἐπὶ πολλὰ ἔτη μετὰ τῆς ἰδίας του θυγατρὸς, καὶ ἅπασα ὁ πόλις τῆς Ῥώμης ἤξευρε τοῦτο. Ὑπὸ τὴν σύμπραξίν του καὶ τῇ ὀδηγίᾳ του ἐωρτάζοντο πανηγύρεις, τὰς ὁποίας σήμερον οὐδὲ νὰ περιγράψῃ τις τολμᾷ.

Τῷ 1753 ἀνίδρυσεν ἡ Μαρκισία Πομπαδούρ διὰ τὸν ἀγαπητόν της (1) Σ. Μ. Οἱ ταχυδρομοὶ ἐν Γερμανίᾳ τὸν χειμῶνα ὑποδέονται ὑπόδηματα πολὺ μεγάλα, ἕκαστον τῶν ὁποίων δύναται νὰ χωρήσῃ πλέον τῶν τεσσάρων ἐκθῶν οἴνων.

Δουδοβίκον τὸν 15ον τὸ περίφημον Parc auxcerfs (1), καὶ τὰς σηνάς, αἵτινες ἐξετελέσθησαν μετὰ οὐρανοῦ ἀπλότητος, οὐδεὶς κάλαμος πλέον περιγράφει.

Αἰκατερίνα ἡ Β'. ἡ μεγάλη, τῆς Ῥωσσίας (1796†) εἶχεν ἤδη ζῶντος τοῦ δυστυχοῦς ἀνδρός της, τοῦ φονευθέντος ἐν ταῖς φυλακαῖς Πέτρου τοῦ Γ'. ἀθεμίτους σχέσεις πρὸς τοὺς εὐνοουμένους της, πρῶτον πρὸς τὸν κόμητα Soltikof, ἔπειτα πρὸς τὸν νέον Πολωνὸν Πονιατόβσκη, ἔπειτα πρὸς τὸν κόμητα Ὁρλώφ κλπ. Ὅτε δὲ ἐγεινὴν αὐτοκράτειρα, ἔλαβον καὶ αὐταὶ χαρακτῆρα ὅπως ἐπίσημον. Τὸ ἀξίωμα αὐλικοῦ—δηλ. «εὐνοουμένου» διότι ἡ τότε πράγματι ἐν χρήσει ὀνομασία δυσκόλως ἐξέρχεται ἐκ τῶν χειλέων ἡμῶν—ἔφερον εἰς ἐκεῖνον, ὅστις καλῶς μετεχειρίζετο αὐτὸ, τοὺς μεγίστους πλούτους καὶ τιμὰς· ἡ Αἰκατερίνα ἀνεθίβαζε τοίτους τοὺς «εὐνοουμένους της» εἰς τὰ ὑπατά ἀξιώματα, ἐδώρει αὐτοῖς μεγάλας χώρας, πολλὰ χωρία καὶ χιλιάδας ψυχῶν, ἀπένειμεν αὐτοῖς τάξιν, τίτλον, μεγάλην περιουσίαν, καὶ ὅστισδήποτε ἐζήτει τι παρὰ τῆς Αἰκατερίνης, ὥφειλε νὰ ἀποταθῆ εἰς ἓνα τισοῦτον ἐραστήν. Καὶ ἡ αὐτοκράτειρα ἠρέσκετο εἰς τὰς μεταβολάς, σπανίως ἔμεινεν ἡ κλίσις της ἐπὶ μακρότερον τινῶν μηνῶν, τὸ πολὺ ἐπὶ ἓν μέχρι δύο ἐτῶν, εἰς τὸ αὐτὸ ἀντικείμενον, μόνου τοῦ Ποτεμκίνου ἐξαιρουμένου. Ἐν συγκρίσει πρὸς τοιαύτας καὶ παρομοίας ἱστορίας, τὰς ὁποίας ἡμεῖς σήμερον δὲν τολμῶμεν οὐδὲ νὰ διηγηθῶμεν, τὰ συμβάντα τῆς Lola Montez, τὰ ὁποῖα πρὸ 30 ἐτῶν οὐχὶ μόνον τὸ Μόναχον καὶ τὴν Βαυαρίαν, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν τὴν Γερμανίαν συνετάραξαν, εἶναι μόνον ἄκκα παιγνία.

Ἄν τις ταῦτα ἀγνοῇ, φαντάζεται ὅτι ὁ βίος τῶν εὐγενῶν, ἀνδρείων ἱπποτικῶν χρόνων ἦτο λαμπρὸς καὶ ἰδανικὸς, ὡς ἡ οἰκοδόμοινα περικυκλουμένη ὑπὸ τῶν παιδῶν της κάθηται μετὰ τῆς ἡλακότητος, καὶ διηγείται εἰς τὰ παιδιά της τὰς ἡρωϊκὰς πράξεις τῶν προγόνων καὶ μνημονεύει μετὰ πίστεως καὶ ἀφοσιώσεως τοῦ μακρὰν συζύγου της· ὅπως ἐν τῇ πόλει παρὰ τοῖς χρηστοῖς πολίταις ἀπλότης καὶ ἠθικῆ παιδείσεως εἶνε αἰπροστάτιδες τῆς οἰκίας θεαί. Ἄλλ' ἔάν τις δεύτερον εἴψη βλέμμα εἰς τὸ παρελθὸν αὐτὸ, μεγάλως ἀμαυροῦται ἡ δόξα καὶ σχεδὸν μηδενίζεται.

Γουλ. Πῶς λοιπὸν συμβαίνει, ἐάν εἰς τὴν ἀνατροφὴν πρέπη νὰ ἀποδοθῆ τοιαύτη ἐπιρροή, ὥστε παιδιά πολλάκις ἀριστα ἀνατραφέντα νὰ γίνωνται κακὰ, καὶ ἄλλα, περὶ ὧν οὐδεὶς ἐροῦντισεν, καὶ ἄτινα αὐξάνονται

(1) Σημ. περίβολος ἐνθα ἐγκαίεται ἐλάφους πρὸς θήραν.

νούνται ὡς τὰ δένδρα τοῦ δάσους, πολλάκις νὰ γείνωσιν ἐξάριστοι ἄνθρωποι;

Κάρ. Πρὸ παντὸς ἄλλου θὰ σὲ παρακαλέσω νὰ ἐξελίψῃς τὸ πολλάκις διότι δὲν εἶνε ἀληθὲς ὅτι τὸ ὑπὸ σοῦ ἀναφερόμενον πολλάκις γίνεται. Δύναμαι δὲ δι' ἕκαστον ἰδικόν σου παράδειγμα νὰ σοὶ ἀντιτάξω 100 περὶ τοῦ ἐναντίου. Διὸ ἐν πρὸς 100 δὲν δύναται νὰ λεχθῆ πολλάκις.

Ἄλλ' οἱ ἄνθρωποι οὕτως ὁμιλοῦσιν ἀπερισκέπτως προτείνεται δυσχρησμός, ὅστις ἴσα ἴσα εἰς αὐτοὺς ἀρέσκει, ὅταν δὲ πρόκηται περὶ ἀποδείξεως, οὐδὲν δύναται νὰ ἀποδείξωσιν. Καὶ ἐγὼ ἤδη ἔχω ἀκούσει τινὰς λέγοντας «καλῶς ἀνατεθραμμένα παιδιά ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ γίνονται κακὰ». Τοῦτο δύναται νὰ λέγωσι τοιοῦτοι γονεῖς, οἵτινες εἶνε πολλῶ κατώτεροι ἢ ὥστε νὰ δώσωσιν εἰς τὰ τέκνα των τὴν ἀπαιτουμένην ἀνατροφὴν· θέλουσι δὲ νὰ δείξωσιν εἰς τὸν κόσμον, ὅτι δύναται βέβαια, ἀλλὰ δὲν θέλουσιν. (Ἀνάγνωθι τὸν μῦθον τῆς ἀλώπεκος καὶ τῶν σταφυλῶν.)

Ἐάν ἐπιμελῶς ἀνατεθραμμένα παιδιά δὲν γίνωνται ἴδια πάντοτε καλὰ, τοῦτο ἔχει τὸν λόγον ἐν τούτῳ, ὅτι ἐκτὸς τοῦ ὅτι τὰ παιδιά δὲν ἀνατρέφονται μόνον ἐν τῇ οἰκίᾳ, συμβαίνει πολλάκις καὶ ἕτεραι δυνάμεις νὰ ἐπιδρῶσιν ἐπ' αὐτῶν, π.χ. ἐν τῷ σχολείῳ, ἐπὶ τῆς δόδο, παρὰ τοῖς συγγενέσιν, ἔχει, λέγω, τὸν λόγον του πρῶτον ἐν τούτῳ, ὅτι ἡ ἀνατροφή δὲν εἶναι παντοδύναμος· πρέπει δὲ τις νὰ εὐχαριστῆται μετὰ τὴν ὑπάρχουσαν ὕλην καὶ νὰ ζητῆ ἐκ ταύτης νὰ διαπλάσῃ ὅτι δῆποτε εἶνε δυνατόν. Περὶ τούτου ἤδη εἴπομεν· δεύτερον ἔτι ἐν τούτῳ, ὅτι ἐπιμελὲς ἀνατροφή δὲν εἶνε καὶ καλῆ. Ἄν σὺ εἰς ἄνθος τι, ὅπερ τρέφεται ἐν τῇ ξηρασίᾳ, καταβάλλῃς τὴν ἐπιμελεστάτην φροντίδα ἐνὸς λιμναίου φυτοῦ, βεβαίως θέλει καταστραφῆ. Καλὴ θέλησις καὶ ἐπιμέλεια μόνον δὲν εἶνε ἐπαρκῆ, ἀπαιτεῖται προσέτι καὶ γνώσις, ἐπιτηδειότης καὶ ἐνέργεια. Τρυφεράν καὶ εὐαίσθητον ψυχὴν πρέπει νὰ μεταχειρισθῶμεν ἄλλως ἢ ἓνα κοῦφον καὶ ἄγριον ἄνθρωπον, ἄλλως φλεγματικὴν κρᾶσιν καὶ ἄλλως χολερικὴν, ἄλλως τὸν παῖδα καὶ ἄλλως τὸ κοράσιον. Καὶ δὲν ἀπαιτεῖται πολὺ, λίαν πολὺ παρὰ τῆς μητρὸς, ἂν ἔργον αὐτῆς εἶνε μετὰ τῆς αὐτῆς ἐπιτηδειότητος καὶ τὸν νοθρὸν νὰ ἐνθαρρύνῃ καὶ τὸν δεῦν νὰ δαμάσῃ καὶ τὸν μάλιστα προφυλακτικὸν νὰ καθησυχάσῃ, καὶ τὸν κοῦφον καὶ ἄστατον νὰ κρατήσῃ; Ἡ μήτηρ δύναται ἴσως νὰ ἐννοήσῃ τοῦ; χαρακτῆρας τῶν τριῶν πρώτων τέκνων της, ἀλλ' ὁ τρόπος τοῦ τετάρτου ἐπὶ τοσοῦτον ἀντίκειται εἰς τὸν ἴδιον αὐτῆς, ὥστε ἀδυνατεῖ νὰ τὸν ἐννοήσῃ. Πᾶν ὅ,τι ποιεῖ, ἔχει ἀποτέλεσμα ἄλλο ἢ τὸ σκοπούμενον, καὶ 100κις κάθηται ἀπελπίς, κλαίονσα καὶ τὰς χεῖρας σταυρώνουσα καὶ

οὐδαμῶς ἠξέυρουσα τί νὰ κάμῃ. Οὕτως ἀγαπῶσα, ἐπιθυμοῦσα καὶ σχεδὸν ἀπηλπισμένη μητρικὴ καρδία παρέχει ἡμῖν εἰκόνα λυπηράν. Ἄλλ' εἰάν ὁ υἱὸς μὴ ἀποβῆ καλὸς, δὲν δύναται τις νὰ εἴπῃ: «εἰ καὶ καλῶς ἔτυχεν ἀνατροφῆς, ἔγεινε κακὸς», ἀλλὰ, «ἔγεινε κακὸς, διότι ἡ μήτηρ του, εἰ καὶ τὴν καλλίστην εἶχε θέλησιν, ἔστερεῖτο γνώσεων ἢ δυνάμεων ἢ καὶ ἀμφοτέρων συγχρόνως».

Ἄκουει τις συχνὰ «ἀμφοτέροι οἱ ἀδελφοὶ εἶχον τὴν αὐτὴν ἀνατροφήν· ἀλλ' ὁ μὲν εἰς ἔγεινεν ἔντιμος ἀνὴρ, ὁ δὲ ἄλλος ἀχρεῖος—διὰ τί;» Ἄπάντησις: «Διότι ἡ ἀνατροφή, ὅπως τὴν ἔδωσαν εἰς αὐτοὺς οἱ γονεῖς, εἰς μὲν τὸν πρῶτον ἤρμοζεν, εἰς δὲ τὸν ἕτερον οὐχί.»

Τελευταῖον καὶ ἡ λεγομένη: «ἐντελῶς ἡ αὐτὴ ἀνατροφή» εἶνε μίᾳ φράσει. Ἐν τῷ πρώτῳ παιδίῳ ἡ μήτηρ εἶνε ἐπιμελεστάτη, διότι δύναται νὰ εἶνε οὐδὲ λεπτὸν ἀφίνει αὐτὸ νὰ ἀπομακρυνθῆ τῶν ὁμμάτων της, παιζεῖ μετ' αὐτοῦ, τραγοῦδει πρὸς αὐτὸ, τῷ διηγείται, ἐξέρχεται μετ' αὐτοῦ εἰς περίπατον, ἀναλαμβάνει αὐτὴ τὸ πρῶτον μάθημα κτλ. κτλ. Κατὰ δὲ τὸ δεύτερον τέκνον, τὰ πράγματα δὲν βαίνουνσι κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, καὶ ὅταν ἡ οἰκογένεια γείνη ἔτι μείζων, ὅταν θορυβῶσι καὶ κραυγάζωσι καὶ πηδῶσι διὰ μιᾶς πέντε ἢ ἕξ μικρὰ ἄγρια παιδιὰ περὶ τὴν μητέρα, τότε πολλὰ παραλείπονται, καὶ αἱ λαμπρόταται ἀρχαὶ καὶ οἱ ἀριστοὶ σκοποὶ λησμονοῦνται. Ἐν μόνον παιδίῳ ἠδύνατο ἡ μήτηρ κανονικῶς τὸ τε θέρος καὶ τὸν χειμῶνα, τὴν πρῶταν καὶ τὴν ἑσπέραν νὰ λούῃ, τέσσαρα ὅμως δὲν εἶνε δυνατόν. Ὅπως δὲ ἐνταῦθα ἔχει πρὸς τὴν τοῦ σώματος ἐπιμέλειαν, οὕτω καὶ ἐν πολλῷ μείζονι βαθμῷ πρὸς τὴν κυρίως ἀνατροφήν.

Οὐχὶ ἀπκξ, ἀλλὰ πολλάκις ἀπὸ 40 ἐτῶν παρετήρησα, ὅτι, ἂν ἕκ τινος οὐχὶ τῶν εὐκαταστάτων οἰκογενειῶν, 3, 4, 5 παιδιὰ διαδοχικῶς ἔλθωσιν εἰς τὸ σχολεῖον, καθ' ἕκαστον δὲ ἔτος ἐξακολουθῶσι νὰ πληθύνωνται ἢ ἀνατροφή εἶνε παρημελημένη εἰς τὰ νεώτερα κατ' αὐξοῦντα ἀριθμὸν. Ἡ δὲ διαφορὰ πολλάκις εἶνε τοσοῦτον ἀπότομος, ὥστε ἐκ τοῦ πρώτου βλέμματος δύναται νὰ γνωρίσῃ αὐτὴν ὀφθαλμὸς ἐξησηκήμενος. Τὸ πρωτότοκον οὐδέποτε ἦλθεν εἰς τὸ σχολεῖον μετὰ ἀκαθάρτου περιαιμίου, τὸ φόρεμά του ἦτο πάντοτε καθαρῶτατον, τὸ δὲ δεύτερον ἦτο ὅλως διαφορετικόν. Ἡ μήτηρ ἠδύνατο νὰ ἐνδύῃ καθ' ἑκάστην τὸν πρῶτον κληρονόμον της διὰ καθαροῦ ὑποκαμίσου, — ἀλλὰ διὰ 4 παιδιὰ 28 ὑποκάμισα τὴν ἐβδομάδα! Τοῦτο δὲν ἐπέτρεπον τὰ οικονομικὰ! Τὸ πρῶτον παιδίον ἔπαιζε μετὰ τῆς μητρὸς, ὅτε δὲ ἔγειναν 6, ἀφίνοντο ἐλεύθερα νὰ πρῆχωσιν εἰς τὸν δρόμον. «Πικρατηρῶ κελῶς, ὅτι τοῦτο εἶνε βλαβερὸν»

ἔλεγε πρὸς ἐμὲ πατήρ τις, «ἀλλ' ἀφοῦ γεννηθῶσιν, ἐφ' ὅσον δὲν φέρωσι μετ' ἑαυτῶν τὰς οἰκίας των, ὅπως οἱ κοχλῖαι, ἐπὶ τοσοῦτον δὲν δύναται νὰ μεταβληθῆ τ. Ὅστις ἔχει πολλὰ παιδιὰ, ἀνάγκη νὰ τὰ στέλλῃ ἔξω τῆς οἰκίας».

Ἀντιστρόφως δὲ ἔχω ἀνευρεῖ ὅτι παρ' ἀληθῶς μεμορφωμένοις καὶ εὐκαταστάτοις ἀνθρώποις πρόοδοι ἐγένοντο ἐν τῇ τέχνῃ τῆς ἀνατροφῆς. Ὁ οἰκοδεσπότης εἶχεν ἀρκετὰ χρήματα, ὥστε πάσας τὰς κατωτέρας ἐργασίας ἐν τῇ τῶν παιδίων ἀνατροφῇ (π. X. πλύσιν, κτένισμα, ἐνδυσιν) νὰ ἐκτελῆ δι' ὑπηρετριῶν, ἡ δὲ μήτηρ ἀφισοῦτο πᾶσα εἰς τὴν κυρίως ἀνατροφήν, — καὶ πάντοτε τὸ ἐπόμενον παιδίον εἶχεν ὀλιγωτέρας κακὰς συνηθείας, ἦτο εὐπειθέτερον, μᾶλλον ἀνεξάρτητον, ἐπιμελέστερον, ἐν ἐνὶ λόγῳ καλλίτερον ἀνατεθρακμμένον τοῦ προηγουμένου.

Λοιπὸν: δὲν ἀπολαμβάνουσι πάντα τὰ παιδιὰ τῆς αὐτῆς οἰκογενείας τὴν ἰδίαν ἀνατροφήν· καὶ ἂν πάντα εἶχον τὴν αὐτὴν, δὲν θὰ ἦτο διὰ πάντα ἡ αὐτὴ ὀφέλιμος· καὶ ἔντιμοι, μεμορφωμένοι ἀνθρώποι, ἔχουσι κατὰ κανόνα καὶ καλὰ παιδιὰ καὶ κακὰ.

Περὶ τῆς ἀνατροφῆς ταύτης ἀνάγκη αὐτὰ τὰ πρακτικὰ τῶν δικαστηρίων σας νὰ σὲ πείσωσι μὲ τρόπον φοβερὸν, καὶ ὁ ἐξείρετος Sringar δύναται νὰ σοὶ πράσῃ τὰς φοικωδεστάτας ἀποδείξεις. Ὁ ἀνὴρ οὗτος, ὁ εὐγενὴς ἰδρυτὴς τῆς ἐν ταῖς ἀποικίας γεωργίας Nederlandsch Mettrag παρὰ τῷ Znephen καὶ ἄλλοις φιλανθρωπικοῖς καταστήμασι μετ' ἀνεκφράστων κόπων συνέθηκε γενεαλογίας διαφόρων ἐν τοῖς σωφρονιστηρίοις γενομένων μηδαμινῶν νέων, καὶ αὐταὶ δεικνύουσι σαφέστατα πῶς ἡ κακία διὰ τῆς ἀνατροφῆς μεταδίδεται. Ἐκεῖ βλέπει τις ἀπὸ τοῦ προπάτπου μέχρι τοῦ νεωτάτου ἐγγόνου διὰ πάντων τῶν μελῶν μεγάλης οἰκογενείας οὐδὲν ἄλλο ἢ κλέπτας, πανούργους, ἀπατεῶνας καὶ μηχανορράφους, ἐπαίτας καὶ ἔτι χειρόνας. Εἰς μίαν γενεαλογίαν, περιλαμβάνουσαν 70 πρόσωπα, μόνον 4 εὐρον, ἅτινα (ἐνεκα ἄλλων ἐπιτροπῶν) ἔγειναν ἔντιμοι ἀνθρώποι, οἱ δὲ ἄλλοι 66 παντοειδεῖς κακοῦργοι.

Γουλ. Πολὺ καλὰ! Σὺ μόνος ὅμως εἶπας ὅτι οὐδεμία ἀνατροφή ἀρμόζει διὰ πάντα τὰ παιδιὰ, διότι ταῦτα εἶνε διάφορα κατὰ τὰς φυσικὰς κλίσεις καὶ ὁρμὰς, φύσεις καὶ ἐπιτηδεϊότητας· ἐπομένως ὑμεῖς οἱ παιδαγωγοὶ οὐδεμίαν γενικῶς ἰσχύουσαν παραγγελίαν δύνασθε νὰ μᾶς δώσητε.

Κάρ' Ἄνον ἀγύρτης δύναται νὰ πωλῆ καταπότια θεραπεύοντα πᾶσαν ἀσθένειαν· ἀλλ' ἐγὼ προσθέτω: μόνον ἀνόητος ἀνθρώπος θέλει ζητήσαι ἢ θέλει παραδεχθῆ τὰ τοιαῦτα καταπότια.

Σὺ ἀπαιτεῖς παρὰ τοῦ ἱατροῦ σου νὰ σοὶ λέγῃ: «ὅταν ὁ στόμαχός σου διαταραχθῇ, κάμπετε ταύτην τὴν δίαιταν, ὅταν ἔχητε βῆχα δυνατὸν ἕνεκα ψύχους, βράσατε τὸ δεῖνα τέτον· ἂν ἐπαναληφθῇ ἡ αὐτὴ ἀδιαθεσίαι, λάβετε ἐκ νέου τὸ αὐτὸ φάρμακον κτλ.» Ἄν ὅμως ἐπέλθῃ περίστασις, καθ' ἣν δὲν ἤξεύρεις νὰ βοηθήσῃς σεαυτὸν, κάλεσον τὸν ἱατρὸν καὶ συμβουλευθήτη αὐτὸν.

Τοιοιουτρόπως καὶ ὁ παιδαγωγὸς σοὶ δίδει γενικοὺς κανόνας διὰ τὴν ἀνατροφήν καὶ λίαν εἰδικοὺς διὰ ταύτην ἢ δι' ἐκείνην τὴν περίπτωσιν· αὐτὸς σοὶ λέγει πῶς πρέπει νὰ μεταχειρισθῇς τοὺς διαφοροὺς χαρακτήρας, πῶς νὰ ἀπομακρύνῃς τὰ ἐλαττώματα καὶ νὰ διορθώῃς τὰς κακὰς συνηθείας κτλ· ἂν δὲ ἐν τινι λίαν ἐκτάκτῳ περιπτώσει δὲν ἤξεύρῃς τί νὰ πράξῃς, τότε ζήτησον συμβουλήν. Καὶ ὅταν λάβῃς καλὰς συμβουλὰς καὶ ἀκολουθήσῃς αὐτὰς πιστῶς, ἐξάπαντος θὰ κατορθωθῇ, ὥστε ὁ υἱός σου νὰ γείνη καλὸν παιδίον, ἄξιος μαθητῆς καὶ γενναῖος ἀνὴρ. . . . .

Μεταξὺ δὲ τῶν λόγων τούτων ἡ κυρία τοῦ δικαστοῦ (Γουλιέλμου) εἰσηλήθεν, ἤκουσε τὰς τελευταίας λέξεις καὶ ἐξεφώνησε μετὰ πλείσσης σπουδῆς.

«Τί ἀνάγκη τάχα νὰ γείνη τόσον καλὸν; ἄλλα παιδιά ἄς γείνουν καλὰ· δὲν ἀγαπῶ οὐδαμῶς παιδιά τοσοῦτον ἀγαθὰ (1).»

Κάρ. Ἀγαπᾶτε λοιπὸν περισσύτερον τὰ κακὰ;

Κυρία δικαστοῦ. Πιστεύω νὰ μὲ ἐνοήσατε.

Κάρ. Βέβαια, σὰς ἐνόησα. Αἱ λέξεις, καλὸς, ἀγαθὸς καὶ αἱ παρόμοιαι διὰ τῆς χρήσεως ἐνίων τῶν κληρικῶν μας ἔλαβον κακὴν σημασίαν. Οἱ κύριοι οὗτοι ἔκκαμον τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν, ἠθρησκείαν τῆς ὑποταγῆς, τῆς ἀνοχῆς καὶ ὑπομονῆς, τῆς δουλείας καὶ τῆς λύπης καὶ τῆς παθητικῆς ὑπακοῆς. Ἀπαιτοῦσιν ἵνα καὶ ὁ ἀνδρείοτατος ἀνὴρ, ὅστις μετὰ δυνάμει καὶ ἀποτελέσματος ἐνεργεῖ, νὰ λέγῃ περὶ ἑαυτοῦ ὅτι εἶνε μόνον «ἀνωφελὲς δούλος»· ἀπαιτοῦσιν ἵνα τις ἀπὸ ἀγάπην πρὸς τὴν εἰρήνην ὑποφέρῃ τὰ πάντα καὶ σιωπᾷ ἐπὶ τῇ ἐλπίδι· πολλαπλασίας ἀμοιβῆς ἐν τῷ οὐρανῷ. Τοιοιουτρόπως σκέπτεσθε καὶ ὑμεῖς, ὅτι ἐννοῶ ὑπὸ τὸν «ἀγαθὸν παῖδα» ἕνα τοιοῦτον, ὅστις εὐπρεπῶς καὶ ἡσύχως κἀθηται παρὰ τὴν ἐστίαν, καὶ ἂν τις δώσῃ αὐτῷ ἐν βράπισμα ἐπὶ τῆς δεξιᾶς σιγῆς, ἀμέσως προσφέρει καὶ τὴν ἀριστεράν· ὅστις εἰς ἕκαστον βῆμα ἐρωτᾷ: «πρέπει ἐγὼ νὰ κάμω τοῦτο; ἐπιτρέπεται μοι τοῦτο;» ὅστις δειλῶς...

Κυρ. Δικ. (διακόπτουσα αὐτὸν μετὰ ζῶηρότητος) ἀκριβῶς ἕνα τοιοῦτον κωθρόν, ἕνα τοιοῦτον κρυφίνου.

(1) Παρατηρῶ ἐντεῦθα ἐτι τὴν πρόεσιν ταύτην ἀπὸ τοῦ «τί ἀνάγκη» μέχρι τέλους νὰ τις γουὴ ἐπιπληρικῶς εἶπε πρὸς ἐμέ.

Ἡ μήτηρ ἐν τῷ ζήλω της εἶχε προφέρει λίαν ἰσχυρῶς τὰς λέξεις ταύτας, — τὸ παιδίον ἐξύπνησε, καὶ ὁ διάλογος ἔπαυσε.

Τρεῖς ἑβδομάδας μετὰ τὸν ἀνωτέρω διάλογον ἔγραψεν ὁ δικαστῆς Γουλιέλμος τὴν ἐπομένην ἐπιστολὴν πρὸς τὸν φίλον του.

«Ἐσκέφθην ὠρίμως τὸν νέον παιδαγωγικὸν μας διάλογον καὶ ἐπανειλημμένως μετὰ τῆς γυναικὸς μου συνεζήτησαμεν αὐτὸν καὶ παρακαλῶ ὑμᾶς ἵνα μοι δώσητε τὰς φιλικὰς σας ὁδηγίας, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἀνατροφήν τοῦ παιδίου μας.

Ἄλλ' ὅμως ἔχω πρῶτον μίαν ἄλλην ἐτι παράκλησιν· ἐπιθυμῶ δηλ: (καὶ ἡ κυρία μου ἀπαιτεῖ αὐτὸ ἐπ' ἴσης) νὰ μάθω κατὰ πρῶτον τὴν πρῶτην ἀρχὴν σας, τὸν σκοπὸν τῆς ἀνατροφῆς. Ἐξεύρειτε ὅτι εἰμὶ νομομαθῆς, καὶ τὸ σύμβολόν μου εἶνε: suum cuique ἐκάστῳ τὸ ἑαυτοῦ· κατὰ τοῦτο κανονίζονται παρ' ἐμοὶ πάντα, τοῦτο εἶνε ὁ σκοπὸς καὶ ὁ ἀστήρ μου. Διὰ τοῦτο ἐπιθυμῶ νὰ ἤξεύρω τίς καθ' ὑμᾶς εἶνε ὁ σκοπὸς τῆς ἀνατροφῆς· ἐπομένως: τί θέλει κάμει τὸ παιδίον μας, ἐὰν σοὶ ἀκολουθήσωμεν;

Ἄν ἀρέσῃ ἡμῖν ἡ πρῶτη ἀρχὴ σου, θέλεις εὐρεῖ ἐν ἡμῖν εὐμαθεῖς, εὐπειθεῖς καὶ εὐγνώμονας μαθητάς.

Ὁ Σὸς Γουλιέλμος.»

Ἄ π ά ν τ η σ ι ς .

Ἦνε λυπηρὸν ὅτι δὲν ἦσο ἐνταῦθα τὴν Κυριακὴν, ὅποτε ἤθελες ἀκροασθῆ μετ' ἐμοῦ τυχαίως ἀκριβῆ διάλογον περὶ τοῦ κυρίου περιεχομένου τῆς ἐπιστολῆς σου. Ἦμην προσκεκλημένος εἰς τὴν τράπεζαν φίλου μου τινος καὶ ἐκεῖ εὗρον τὸν παρὰ τῇ ἱερᾷ Συνόδῳ σύμβουλον Α., τὸν ἐφημέριον Β., τὸν σύμβουλον τῆς ἐπικρατείας Γ., καὶ τὸν ἱατρὸν Δ.

Μετὰ τὸ φαγητὸν ἡ συνάθροισις διελύθη, μικρὸς μὲν κύκλος ἔμεινε πίνων τὸν καφέ του καὶ καίων τὰ σιγάρα του ἐν τῇ αἰθούσῃ, ἐν ἣ ἦτο καὶ ἡ τράπεζα, ἐγὼ δὲ μετέβην εἰς τὸ δαμάτιον τῶν παιδίων, διὰ νὰ παρατηρήσω τὰ μικρὰ καὶ τὰς ἐργασίας αὐτῶν.

Μετ' οὐ πολὺ ἤκουσα τοὺς κυρίους λαλοῦντας μεγαλοφώνως, καὶ μετ' ὀλίγον προσεκληθῆν ἐκεῖ. Εὐρίσκοντο ἐν ζῶηροτάτῃ συνδιαλέξει καὶ ἰδίως ὁ ἱατρὸς καὶ ὁ ἐφημέριος, οἵτινες καὶ παρὰ τὴν τράπεζαν ἐτι εἶχον ἀπυθύνει πρὸς ἀλλήλους πλαγίως τινὰς προσβολὰς, εἶχον πολὺ ἐξαφθῆ.

«Ἀκούσατε» ἤρξατο ὁ ἱατρὸς «ὕμεις μέλλετε νὰ ἀποφανθῆτε τίς ἐξ ἐξ ἡμῶν ἔχει δίκαιον· ἕκαστος ἔχει ἄλλην ἰδέαν, καὶ οὐδεὶς θέλει νὰ ἐν-

δύση. Πρόκειται περί τοῦ σκοποῦ καὶ τέλους τῆς ἀνατροφῆς, καὶ ἐπειδὴ ὑμεῖς ἔχετε τοῦτο τὸ ἔργον, διὰ τοῦτο.—»

Ὁ Σύμβουλος παρὰ τῆ ἱερᾶ συνόδῳ δὲν ἀφῆκεν αὐτὸν νὰ τελειώσῃ, ἀλλ' εἶπε μετὰ τόνου: ὁ ἄνθρωπος πρέπει νὰ ἀνατρέφῃται πρὸς τὸ θεῖον.»

Ἰατρός. Δ. Τοῦτο οὐδεὶς βεβαίως ἐννοεῖ.

Σύμβουλ. Α. Ἡ πρὸς τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ διὰ τούτου ἐλέχθη τὸ πᾶν.

Ἰατρ. Δ. Ἀλλὰ καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον οὐδεὶς τὸ ἐννοεῖ, οὔτε δύναται νὰ τὸ διακρίνῃ· τί εἶνε ἡ δόξα τοῦ Θεοῦ;

Ἐφημ. Β. ὁ ἄνθρωπος πρέπει νὰ ἀνατρέφῃται διὰ τὸν οὐρανὸν, διότι ἡμεῖς δὲν ἔχομεν ἐνταῦθα μόνιμον κατοικίαν, ἀλλὰ ζητοῦμεν τὴν μέλλουσαν.

Σύμβ. Γ. Ἐγὼ λαμβάνω τὸ πρᾶγμα πρακτικώτερον καὶ τοῖς πᾶσι καταληπτόν. Ἀνατρέφετε τὰ παιδία, ἵνα καταστῶσι καλοὶ πολῖται τῆς πολιτείας, ἐν ἧ ζωῇ, τοῦτο ἀρκεῖ.

Ἐφημ. Β. Λοιπὸν μόνον διὰ τὴν ἐπίγειον ταύτην κοιλάδα τοῦ κλαυθμῶνος, ἐν ἧ ὁ ἄνθρωπος ὅμως εἶνε μόνον ξένος καὶ ὀδοιπόρος; Ἐκεῖ εἶνε ἡ πατρίς του! Ἀλλὰ φοβοῦμαι μήπως διὰ τοῦ τρόπου τῆς ἀνατροφῆς, τὸν ὁποῖον προτείνετε, δὲν θὰ ἤξεύρῃ ὁ ἄνθρωπος νὰ ζητήσῃ τὸ πολιτικὸν δικαίωμα δι' ἐκείνους τοὺς φαινοὺς τόπους.

Ἰατρ. Α. Τώρα ἀκούσατε ἐμοῦ! Προορισμὸς τοῦ ἀνθρώπου: Εὐδαιμονία. Κατὰ τοῦτο καὶ σκοπὸς τῆς ἀνατροφῆς: Εὐδαιμονία. Ἀνάτρεφε λοιπὸν, παρακαλῶ, τὸν ἄνθρωπον διὰ τὴν ἀπόλαυσιν τῆς ὑψίστης κατὰ τὸ δυνατόν εὐτυχίας, τὴν ὁποίαν εἶνε εἰς ἑσῖν νὰ ἀποκτήσῃ.

Σύμβ. Α. Τοῦτο βαίνει πάντοτε καλλίτερα.

Ἰατρ. Δ. Ὑπομονή! Ἐδῶ εἶνε ὁ πέμπτος μάρτυς! Ἄς ἀκούσωμεν πρῶτον αὐτοῦ. Τίς ἡμῶν ἔχει τὸ δίκαιον;

Ἐγὼ· Ὑμεῖς, κύριοί μου, ἔχετε πάντες δίκαιον, ἐννοεῖται, ἂν μοι ἐπιτρέψῃτε τὴν ἐξήγησιν τῶν λόγων σας.

Ἐφημ. Β. Ἀλλ' ὅ, τι λέγομεν, δὲν εἶνε τὸ ἴδιον, διότι ἐγὼ μὲν ὀμιλῶ περὶ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ὁ κύριος σύμβουλος τῆς ἐπικρατείας ὀμιλεῖ περὶ τῆς γῆς.

Σύμβ. Α. καὶ ἐγὼ περὶ τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ὁ κύριος Ἰατρός (συγχωρήσατέ μοι) περὶ τῆς κοιτίας του.

Ὁ Ἰατρός ἐκάγχασε καὶ ἠρώτησε στραφείς πρὸς ἐμέ: Τίνα τῶν 4 προτάσεων μας ἀσπάζεσθε;

Ἐγὼ: Οὐδεμίαν.

Ἰατρ. Δ. Διὰ τί καὶ πῶς οὕτως;

Ἐγὼ: Διότι δύναται νὰ παρενοηθῶσι καὶ παρεξηγηθῶσιν. Ἡ δύνατο π. χ. νὰ διίσχυρισθῇ τις ὅτι ὑμεῖς ζητεῖτε τὸν προορισμὸν τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὰς σωματικὰς ἀπολαύσεις, ὅτι ὑμεῖς σκοπεῖτε μόνον περὶ τῆς βρώσεως καὶ πόσεως, περὶ τέρψεως τῶν ὀφθαλμῶν, τῶν ὠτῶν καὶ τοῦ λάρυγγος, κτλ.

Ἡ δύνατο δὲ τις ὁμοίως νὰ εἴπῃ: Ὑμεῖς, Κύριε Σύμβουλε τῆς ἐπικρατείας, εἰσθε εὐχαριστημένοι ἂν ὁ ὑπῆκοος ἄνευ γογγυσμῶν θεωρῇ πάντα δίκαια, ὅσα ὑψηλὴ τις ἀρχὴ κάμνει, ἂν σιωπηλῶς ὑπακούῃ παντὶ νόμῳ, πληρώνῃ τακτικῶς τοὺς φόρους του καὶ γίνῃται στρατιώτης, ὅταν ἔλθῃ ἡ σειρά του.

Περὶ ὑμῶν, κύριε ἐφημέριε, θὰ ἠδύνατό τις νὰ εἴπῃ: Ὑμεῖς καταφρονεῖτε τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς ταύτης παντελῶς, ὑμεῖς δὲν θέλετε νὰ ἔχητε οὐδεμίαν κτῆσιν, ἐγκαταλείπετε τὴν εὐτυχίαν τῆς ἀγάπης καὶ τῆς φιλίας, ὅτι ἀδιαφορεῖτε πρὸς τὴν τιμὴν, ὑπόληψιν καὶ ἐπιροήν, ὅτι δὲν θέλετε νὰ δρέψῃτε οὐδὲ ἐν ἄνθος, ὅπερ βλαστάνει ἐν τῇ κοιλάδι ταύτῃ τοῦ κλαυθμῶνος—ὅπερ βεβαίως δὲν εἶνε ἀληθές.

Σύμβ. Α. Τὴν παρερμηνεύειν τῆς ἰδικῆς μου γνώμης σὰς χαρίζω· εἶπατε λοιπὸν ἡμῖν τὴν ἰδικήν σας γνώμην.

Ἐγὼ: Ἄν ἐγὼ τὴν γνώμην μου πρέπη διὰ μικρᾶς προτάσεως νὰ περιλάβω, λέγω: Ζωογόνησις καὶ ἀρμονικὴ ἀνάπτυξις πάντων τῶν εἰς τὸν ἄνθρωπον δεδομένων προτερημάτων καὶ δυνάμεων.

Ἰατρ. Α. Ζωογόνησις καὶ τῶν κακῶν καὶ ὀλεθρίων τάσεων;

Ἐγὼ. Τοιαῦτα δὲν ὑπάρχουσιν· ὁ ἄνθρωπος ἐπροκίσθη διὰ τῶν διαφορωτάτων φυσικῶν δυνάμεων, τάσεων καὶ κλίσεων· πᾶσαι ἀπολύτως εἶνε ἀβλαβεῖς, εἶνε εὐεργετικαί, ἀρκεῖ μόνον νὰ κυβερνηθῶσι καλῶς καὶ ἀναπτυχθῶσι συμμέτρως· γίνονται δὲ ὀλεθρία, ἂν μεταβληθῶσιν εἰς ὑπερβολὰς καὶ λάθωσιν ἐναντίαν ἐδόν. «Εὐεργετικὴ εἶνε ἡ δύναμις τοῦ πυρός, ὅταν ὁ ἄνθρωπος θαμᾶζῃ καὶ φυλάττῃ αὐτό· ἀλλ' ὅμως γίνεται φοβερὰ ἡ δύναμις αὕτη τοῦ οὐρανοῦ, ὅταν ἐκ τῶν δεσμῶν τῆς ἀποσπασθῇ.»

Ὁ ἄνθρωπος π. χ. ἔχει ἐκ φύσεως τὴν τάσιν τοῦ νὰ συμπλιῶται μετὰ τῶν ἄλλων καὶ νὰ προάγῃ τὴν εὐδαιμονίαν καὶ εὐτυχίαν αὐτῶν. Ἡ τάσις αὕτη πρέπει, ἂν εἶνε λίαν ἀσθενής, νὰ διεγερθῇ, ζωογονηθῇ, προαχθῇ, διότι αὕτη παράγει ὡς ἄνθη τὰς λαμπροτάτας ἀρετάς: φιλανθρωπίαν, εὐεργετικότητα, εὐσπλαγγίαν, ἐλευθεριότητα κτλ. Αὕτη εἶνε ἡ τάσις τοῦ ποιεῖν ἀφιλοκερδῶς τὸ ἀγαθὸν ἢ (ἂν τοῦτο προτιμᾶτε) ἡ κλίσις τοῦ ποιεῖν τὸ ἀγαθὸν ἐξ ἰδουῆς πρὸς τὴν εὐεργεσίαν. Ὅταν δὲ εἶνε ὑπερβαλλόντως ἰσχυρὰ, καὶ ὅταν δὲν ὑπάρχῃ πλέον ἐν ἀρμονίᾳ πρὸς τὰς λοιπὰς κλίσεις, τότε γεννᾷ τὴν ἀσωτίαν, τὴν τρυφήν καὶ τὰ παρόμοια.

Ἀντικειμένην πρὸς τὴν τάσιν ταύτην ἔχει πᾶς ἄνθρωπος ἑτέραν, τὴν

τοῦ κτᾶσθαι, — οἱ φρενολόγοι ὀνομάζουσι αὐτὴν φιλοκτῆμονα. — Αὕτη φαίνεται ἐν τῷ παιδίῳ σαφέστατα διὰ τῆς οἰκονομίας, διὰ συλλογῶν διαφορῶν πραγμάτων. Ἄν αὕτη εἴνε λίαν ἀσθενῆς, πρέπει νὰ ἰσχυροποιηθῆ, διότι ὁ πατὴρ βεβαίως θὰ ἔχη κτῆμά τι, θὰ ἔχη τι ἀποκτήσει, ἢ μήτηρ πρέπει νὰ τὰ οἰκονομῆ, ἵνα ἡ οἰκογένεια δυναθῆ νὰ ζήσῃ ἐπαρκῶς, ἵνα τὰ παιδιά ἀνατραφῶσι καὶ παιδευθῶσι, καὶ εἰ δυνατόν, κληρονομήσωσι τι παρὰ τῶν γονέων των. Ἄλλ' ἐὰν ἡ κλίσις αὕτη δεσπόσῃ πασῶν τῶν ἄλλων καὶ δὲν ἀναλογῆ πλέον πρὸς τὰς ἄλλας, καθίσταται πλουτεξία καὶ φιλαργυρία.

Ἡ ἀνατροφή λοιπὸν πρέπει νὰ ἐγείρῃ τὰς τάσεις, μορφῶν καὶ φέρῃ εἰς ἀναλογίαν πρὸς ἄλλήλας.

Προσέχετε εἰς τοῦτο πολὺ: ὁμιλῶ περὶ πασῶν τῶν φύσεων καὶ δυνάμεων, αἵτινες ἐδόθησαν εἰς τὸν ἄνθρωπον, ἐπομένως καὶ περὶ τῶν σωματικῶν. Εἰς τὰς πνευματικὰς ἀνήκει μετὰξὺ ἄλλων καὶ ἡ σύνεσις, πρὸς τὴν ὁποίαν τὰ πάντα πρέπει νὰ ἔλθωσι εἰς συμφωνίαν. Ὁ βίος τοῦ τελείως ἀνατετραμμένου πρέπει κατὰ ταῦτα νὰ εἴνε ὑπὸ πάσας τὰς ἐπόψεις ἔλλογος.

Νομίζω, κύριοί μου, ὅτι θὰ ἠδύνασθε νὰ ἐγκρίνητε πάντες τὴν γνώμην μου. Ἄνῃρ ἀνατραφεὶς κατὰ τὸ πρόγραμμα μου πάντως μετέχει τῶν ὑψίστων τοῦ βίου ἀπολαύσεων, τῆς ὑψίστης γῆνης εὐτυχίας (ἐν ἧ, ὡς εἶκός καταλογίζω καὶ τὴν ἡσυχον συνείδησιν, τὸν σεβασμὸν ἑαυτοῦ, τὴν τῆς ψυχῆς εἰρήνην κτλ.), τὴν ὁποίαν καθόλου δύναται νὰ ἐπιτύχῃ ὑπὸ τὰς ἀπαξ δεδομένας συνθήκας. Οὗτος μετὰ ταῦτα θὰ γείνη, ὅπερ ὑμεῖς, κύριε σύμβουλε τῆς ἐπικρατείας, ἀπαιτεῖτε, καλὸς, μάλιστα δὲ ὁ ἀριστος πολίτης.

Ἐφημ. Β. Πολίτης τοῦ κόσμου τούτου, ἀλλ' οὐχὶ τοῦ οὐρανοῦ.

Ἐγώ. Καὶ ὅμως καὶ τοῦ οὐρανοῦ, ἂν καὶ ὁ οὐρανὸς δὲν συμπεριλαμβάνεται ἐν τῇ προτάσει μου.

Παρὰ τῶν ἐν τῷ σχολείῳ παιδίων μου ἀπαιτῶ οὐδὲν ἄλλο ἢ ὑπὸ πᾶσαν ἐποψὴν νὰ εἴνε ἰκανὰ ἐν τῇ τάξει καὶ διὰ τὴν τάξιν, ἐν ἧ εὐρίσκονται, ἐπεταὶ ἀφ' ἑαυτῶν καὶ διὰ τούτου ἴσα ἴσα προετοιμάζονται καὶ μορφώνονται διὰ τὴν ἐπομένην.

Κατὰ τὸν αὐτὸν ἀκριβῶς τρόπον πρέπει ὁ ἄνθρωπος, εἰς ὃν πᾶσαι αἱ ἰκανότητες καὶ ὁρμαὶ ἀνεπτύχθησαν καὶ εἰς συμφωνίαν ἦλθον, νὰ εἴνε ἰκανὸς καὶ διὰ μέλλοντα βίον, ὁποιοσδήποτε οὗτος καὶ ἂν εἴνε. Καὶ δὲν δύνασθε ἄλλο τι, κύριε ἐφημέριε, νὰ πράξητε. Καὶ ὑμεῖς πρέπει νὰ ἐπιληφθῆτε τῶν τάσεων καὶ δυνάμεων, αἵτινες ἐχορηγήθησαν εἰς τὸν ἄνθρωπον ὑπὸ τῆς μητρὸς φύσεως· δύνασθε μόνον νὰ ἐγείρητε, ζωογονήσητε, καταστήσητε ἰσχυράς, νὰ δισυβῆθητε — ἀλλ' οὐδὲν δύνασθε νὰ προσθέσητε νέον, καὶ πρέπει νὰ εἴσθε εὐχαριστημένοι μετὰ τὴν παρσκευὴν ταύτην διὰ τὸν

οὐρανόν. — Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡμεῖς δὲν ἤξεύρομεν τὸν οὐρανὸν τοῦτον μετὰ τῶν ἀναγκῶν καὶ ἀπαιτήσεων του, ἐπειδὴ περὶ αὐτοῦ διαφωρόταται καὶ ἐν μέρει λίαν παιδαριώδεις ἰδέαι ἐπικρατοῦσι, καὶ ἐπειδὴ ὑπάρχουσι καὶ ἄνθρωποι, οἵτινες οὐδένα οὐρανὸν πιστεύουσι, δὲν δύναμαι νὰ ταῦτίσω τὴν γνώμην σας μετὰ τῆς ἰδικῆς μου, νομίζω ὅμως ὅτι ὑμεῖς δὲν ἀπέχετε τῶν ὑπ' ἐμοῦ προτεινομένων.

Καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον — μοὶ φαίνεται — θὰ γείνη καὶ «πρὸς δόξαν τοῦ Θεοῦ», ἂν ἕκαστος τὸ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ δοθέν αὐτῷ σπέρμα εἰς μεγίστην κατὰ τὸ δυνατόν τελειότητα ἀναπτύξῃ. Ἄλλ' ὅμως ἀνάγκη νὰ εἶπω ὅτι ἡ πρότασις σας, κύριε σύμβουλε τῆς ἐπικρατείας, ἐλάχιστα ἀρέσκει μοι.

Ἐπῆλθε μικρά τις παῦσις, μέχρις οὗ ὁ ἐφημέριος Β. ἀπήυθνε πρὸς ἐμὲ τὴν ἐρώτησιν: «Πιστεύετε ὑμεῖς περὶ οὐρανοῦ;

Ἐγώ: Ἐπιτρέψατέ μοι νὰ μὴ ἀπαντήσω εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο, ὅπερ ἀκόμη ποικίλα ἄλλα ἐπακόλουθα ἔχει. Αἱ περὶ ἀνατροφῆς ἀρχαὶ μου εἴνε ὅλως ἀνεξάρτητοι θρησκευτικῶν δοξασιῶν κατὰ τὸν τρόπον, ὃν λέγω, δύνανται λάτρες τῶν διαφορωτάτων θρησκευμάτων νὰ ἀνατρέφωσι τὰ τέκνα των· πάντες οὗτοι δὲν δύνανται νὰ πράξωσι τι πλέον καὶ δὲν πρέπει νὰ πράξωσι τι ὀλιγώτερον.

Ὁ Ἰατρός Δ. ἀνέλαβε τὴν πρὸς ἐμὲ ἀπευθυνθεῖσαν ἐρώτησιν, ἀπάντησεν, ὁ δὲ διάλογος ἀπέβη νῦν καθαρὸς δογματικὸς, ἐν ᾧ οὐδὲν μέρος ἔλαβον.

Ἵγιαίνετε.

Συμπεράσματα.

1). Περὶ οὐδεμιᾶς ἄλλης ἐπιστήμης συνεζητήθησαν τοσοῦτον πολλὰ στρεβλά ἀνευ τῆς γνώσεως τοῦ πράγματος, ὅσα περὶ τῆς παιδαγωγικῆς. Τὸ γελοιοδέστατον εἴνε ἂν τις θέλῃ νὰ ἀποδείξῃ τι διὰ τῶν λόγων: «δύνασθε νὰ ἔχητε εἰς τοῦτο πεποιθήσιν» ἢ «Σᾶς δίδω τὸν λόγον μου, ὅτι οὕτως ἔχει.»

2). Εἶναι πλάνη, ἂν τις νομίζῃ ὅτι κανονικὴ ἀνατροφή οὐδεμίαν ἔχει δύνάμιν καὶ διὰ τοῦτο εἴνε περιττὴ· ἀλλ' ἀληθῶς δὲν πρέπει τις νὰ ἀπαιτῆ παρ' αὐτῆς ἵνα τὴν φύσιν ἀνθρώπου τινὸς ἀκριβῶς εἰς τὸ ἐναντίον μεταβάλλῃ.

3). Ὅστις λέγει ὅτι οἱ ἄνθρωποι, εἰ καὶ ἀπὸ χιλιάδων ἐτῶν λαμβάνουσιν ἀνατροφήν, ὅμως δὲν προώδευσαν, δεικνύει δι' αὐτοῦ ὅτι δὲν ἤξευρε τὴν ἱστορίαν τοῦ πολιτισμοῦ.

4). Ἄν δὲ ἐπίστευε ἀπαντᾶ ὅτι ἐπιπόνως ἀνατραφέντα παιδιά, ἅτινα ἔσχον χρηστοὺς γονεῖς, ἀπέβησαν κακοὶ πολῖται, οὐδὲν ἀποδεικνύει κατὰ τῆς δυνάμεως τῆς ἀνατροφῆς.

5). Εἰ καὶ λίαν διαφέρουσιν αἱ φυσικαὶ τάσεις καὶ κλίσεις, δύνανται ὅμως ἡ παιδαγωγικὴ νὰ δώσῃ γενικῶς ἰσχυροῦσας ἀρχὰς τῆς ἀνατροφῆς.

6). Ἡ παιδαγωγικὴ εἶνε ἀνεξάρτητος.

Πάντα ταῦτα ἐνόησεν ὁ κύριος δικαστὴς Γουλιέλμος· καὶ ἡ ἀνωτάτη ἀρχὴ ἐπεδοκιμάσθη παρ' αὐτοῦ καὶ τῆς γυναικὸς του, καὶ τοιοῦτοτρόπως ἀντηλλάγησαν διάφοροι ἐπιστολαὶ περὶ τῆς ἀγωγῆς τοῦ τε σώματος καὶ πνεύματος.

ΧΑΡΙΣΗΣ ΠΟΥΛΙΟΣ.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΣΧΕΣΕΩΣ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ

ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΤΟΥ ΛΑΟΥ ΠΑΙΔΕΥΣΙΝ

ὑπὸ ΓΟΥΣΤΑΒΟΥ ΕΒΕΡΤΥ.

Διδάκτορος καὶ μέλους τοῦ πρωσσικοῦ κοινοβουλίου (α)

(Μετὰφρασις ἐκ τοῦ γερμανικοῦ)

Τὸ πνεῦμα τῆς ἀναμορφώσεως ὤθησεν ἀφ' ἑτέρου τοὺς ἐν Ἀγγλίᾳ ὀρθόδοξους εἰς πάλιν κατὰ τῆς ἀποναρκώσεως τῆς ἐπικρατούσης θρησκείας. Καὶ οὗτοι ὡς ἐν Γερμανίᾳ οἱ Πρωτεστάνται, ἐγκατέστησαν ἐν Ἀγγλίᾳ τὰ δημοτικὰ σχολεῖα.

Νεῦτων. Ὁ Νεῦτων ἀκολουθῶν τὰς ἀρχὰς τοῦ Βάκωνος κατέκτησε τοὺς ἐν τῷ σύμπαντι νόμους τοῦ λόγου καὶ τῆς ἐναρμονίου τάξεως καὶ ἐφήρμοσε τὰς ἐπιστημονικὰς αὐτοῦ ἀρχὰς εἰς τὴν ἀνατροφήν τῶν παιδῶν, ὑποδεικνύων ὡς ὀδηγὸν τὴν ἀρχὴν «Νοῦς ὕγιης ἐν σώματι ὕγιει (mens sana in corpore sano).

Ρουσσώ. Τὰς ἰδέας ταύτας ἐπεξεργάσθη περαιτέρω ὁ Ρουσσώ (1712—1778), ὑπὲρ τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ τῆς εἰς τὴν φύσιν ἐπαγωγῆς. Κατὰ τοῦτον τὸ παιδίον δὲν ἔπρεπε νὰ παιδεύηται ὑπὲρ θρησκείας τινός.

Λάιβνιτς. Ὁ Λάιβνιτς (Leibnitz) 1646—1716 ἐξωμάλυνεν ἐν Γερμανίᾳ τὸ ἔδαφος τῆς ἐλευθερίου ταύτης διευθύνσεως, ἀποδεχθεὶς τὴν πραγματικότητα τοῦ σωματικοῦ.

Θωμάσιος. Ὁ Θωμάσιος (Thomasius) 1655—1728, τὰς ἀρχὰς ἐκείνου ἀποδεχόμενος εἰσήγαγεν εἰς τὴν ἀνατροφήν τὴν ἀνάπτυξιν, εἰς ἣν ὁ Βόλφιος (Wolff) ἐπὶ μεγάλου Φριδερίκου ἔδωκεν ἐπιστημονικὴν βαρύτητα.

(α) Σκέλειν ἴδτε προηγ. φυλ. σελ. 86.

Φιλάνθρωποι. Τοιοῦτοτρόπως ἐμορφώθη ἡ σχολὴ τῶν φιλανθρώπων. (Βασεδό Basedow 1723—1790.

Κατὰ τοὺτους ἔπρεπε μὲν νὰ διδάσκηται ἡ θρησκεία, χωρὶς ὅμως νὰ λαμβάνωνται ὑπ' ὄψιν αἱ αἱρέσεις καὶ φατρίαι.

Ἐκ τοιούτων ριζῶν ἀνεβλάστησε κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα, τὸ δημοτικὸν σχολεῖον ὡς πολιτικὸν κατασκευάσμα.

Ἐν Γαλλίᾳ χρονολογεῖται τοῦτο ἀπὸ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1789. Μέχρι ταύτης τῆς ἐποχῆς, ἡ διδασκαλία διευθύνετο ὑπὸ τῶν θρησκευτικῶν σωματείων, τὰ ὅποια μόνον μετὰ τῶν εὐπόρων καὶ προνομιούχων τάξεων ἤρχοντο εἰς συνάφειαν.

Τὸ 1791 ἡ διδασκαλία ἐτέθη ὑπὸ τὴν ἐπιτήρησιν τῆς πολιτείας καὶ ἔπρεπε νὰ διδάσκηται ἀμισθί.

Τὸ 1792 ἀπαγορεύθη εἰς τοὺς διδάσκοντας νὰ καλῶνται ἄλλως ἢ δημοτικοὶ διδάσκαλοι. Ἡ ἀπαγόρευσις αὕτη συνεπήγετο καὶ τὸν ἀποκλεισμὸν παντὸς θρησκευτικοῦ σωματείου ἀπὸ τῆς διδασκαλίας.

Τὸ 1793 δι' ἀποφάσεως τῆς Συνελεύσεως ὠρίσθη ἡ ἀνδρῶν εἰς ἑνὸς δημοτικοῦ σχολείου ἐν ἐκάστῳ Δήμῳ ἐκ 400 κατοίκων.

Τὸ 1794 διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ διευθυντηρίου (Directorium) ἐχαλαρώθη ἡ ἐκπαίδευσις τοῦ λαοῦ. Ἡ ὑπὸ τῆς πολιτείας ἀντιμισθία τῶν διδασκάλων καὶ ἡ ἀνεὺ πληρωμῆς παιδεύσις καταργήθη. Οἱ διδάσκαλοι περιορίσθησαν εἰς τὰ διδάκτρα.

Τὸ 1795, οἱ ἱερεῖς συνηνώθησαν μετὰ τῶν βασιλικῶν.

Ἐπὶ τῆς ἀποκαταστάσεως τοῦ 1815 τὰ σχολεῖα ἐπινωμάσθησαν καθολικὰ καὶ ἐτέθησαν ὑπὸ τὴν ἐπιτήρησιν τῶν ἀρχιερέων.

Τὰ μικρὰ σχολεῖα, ὧν οἱ διδάσκαλοι δὲν ἐπεβάλλοντο εἰς δοκιμασίαν ὑπὸ τῆς Πολιτείας, ἀνιδρύθησαν ἐκ νέου.

Ἄπαντα ταῦτα περιῆλθον τὸ 1821 εἰς χεῖρας τῶν Ἰησουϊτῶν.

Κατὰ τὸν νόμον τῆς 28 Ἰουνίου ἐπὶ τοῦ πρωτεστάντου Γκιζώτου, ὑποχρεοῦτο μὲν ἕκαστος Δήμος νὰ συστήσῃ ἐν δημοτικὸν σχολεῖον, οἱ διδάσκαλοι ὅμως ἔπρεπε νὰ λαμβάνωσιν ἀντιμισθίαν μόνον 200 φράγκων ἀντὶ τῶν πρότερον 1200.

Ἡ καλουμένη ἐλευθέρη διδασκαλία εἰσῆχθη ἐκ νέου διὰ τοῦ νόμου τῆς 15 Μαρτίου 1850.

Διὰ τοῦ νόμου τούτου ἀντιθέτως πρὸς τὸ διδασκαλικὸν σύστημα τοῦ Γκιζώτου, ἐπετράπη καὶ ἡ σύστασις ἱερατικῶν σχολείων.

Εἰς τὰ ἱερατικὰ σχολεῖα διδάσκουσιν οἱ ἀδελφοὶ καὶ ἀδελφαὶ τοῦ ἐλέους, αἵτινες ἠδύναντο νὰ ἀναγνωρίζωνται ὡς διδάσκαλοι ἀνεὺ ἐξετάσεων. Πρὸς

τούτο ἀρκεῖ μόνον τὸ ἔγγραφο τῆς ὑποταγῆς των. Τούτο χορηγεῖται εἰς τὰς καλογραίας ὑπὸ τῆς προϊσταμένης αὐτῶν, ἀπέναντι τῆς ὁπίας εἰσι μόνον ὑπεύθυνοι ὡς οἱ ἱερεῖς ἀπέναντι τοῦ προϊσταμένου αὐτῶν.

Ἡ ἀνωτάτη ἐπίβλεψις εἶναι ἀνατεθειμένη κυρίως εἰς τοὺς ἀρχιερεῖς.

Καταναγκαστικὴ παιδείσις δὲν ὑφίσταται.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον κατήντησε νὰ μὴν ὑπάρχωσι πλέον κοσμικοὶ διδάσκαλοι εἰς πολλοὺς δήμους· οἱ ὑπάρχοντες δὲ τοιοῦτοι κατέστησαν δούλοι τῶν ἱερέων.

Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1848 συνεπλήρωσε τὸ σύστημα τούτο τῆς ἐλευθέρως διδασκαλίας καθ' ὅλας αὐτοῦ τὰς ἐπιβλαβεῖς συνεπειάς, ποιήσασα ἐκποδῶν τὴν κανονικὴν τῶν πανεπιστημίων ἐπιρροὴν ἐπὶ τὴν διδασκαλίαν.

Βέλγιον. Καὶ ἐν Βελγίῳ εἰσῆχθη τὸ σύστημα τῆς ἐλευθέρως διδασκαλίας ὡς λέγεται δὲ αὕτη μετεμορφώθη ἐνταῦθα εἰς ἐλευθερίαν τῆς ἀμαθείας.

Βόρειος Ἀμερικὴ. Εἰς τὴν Βόρειον Ἀμερικὴν ἡ παιδείσις ἀναγνωρίζεται ὑπὸ τοῦ πολιτεύματος, ὡς βᾶσις τοῦ πολιτικοῦ βίου.

Κατὰ τὸ σύστημα τῶν κοινωτικῶν σχολείων, τὸ σχολεῖον εἶναι πολιτικὸν καθίδρυμα. Διδάκτρα δὲ δὲν πληρώνονται.

Μέρος τῶν δημοσίων ἀγρῶν ἀφιερῶνται πρὸς σκοποὺς τῶν σχολείων. Ἐν γένει τὰ κτήματα ταῦτα χρησιμεύουσιν ὡς βᾶσις τῶν ἐξόδων τῶν σχολείων.

Πλὴν τῶν τοιούτων κοινῶν καθιδρυμάτων τῶν ἡνωμένων Πολιτειῶν, ὑφίστανται καὶ ἕτερα τῶν κατὰ μέρος Πολιτειῶν, πρὸς διατήρησιν τῶν ὁποίων ὡς κυρία πηγὴ τῶν χρηματικῶν πόρων χρησιμεύει ἡ ἐκούσιος φορολογία. Τὴν ἀνωτάτην διεύθυνσιν τῶν σχολείων ἔχει ἡ Πολιτεία. Τὸ ἐπαρχιακὸν συμβούλιον προϊσταται τῶν κατὰ μέρος δημοτικῶν ἐπιτροπῶν τῶν σχολείων.

Ἐν ἐκάστη Πολιτεία προϊσταται τῆς παιδείας εἰς ἀνώτατος ἐπιτηρητὴς, παρ' ᾧ συνήθως ὑπάρχει ἐκπαιδευτικὸν συμβούλιον.

Ἡ θρησκεία δὲν περιλαμβάνεται εἰς τὰ διδασκόμενα μαθήματα.

Σουηδία Εἰς τὴν πρωτεσταντικὴν Σουηδίαν ἐν ἐκάστη σχεδὸν ἐκκλησιαστικῇ ἐνορίᾳ ὑπάρχει ἐν στοιχειώδες σχολεῖον.

Ἑλβετία Μεγάλως ἐτελειοποιήθησαν τὰ σχολεῖα ἐν Ζυρίχῃ,

οἱ ἐν ἐκάστη ἐπαρχίᾳ οἰκούντες διδάσκαλοι ἀποτελοῦσι τὸ ἐπαρχιακὸν συμβούλιον τῶν σχολείων. Ταῦτα διευθύνονται ὑπὸ τοῦ συμβουλίου τῆς ἀνατροφῆς. Τὰ μέλη ἀπάντων τῶν ἐπαρχιακῶν συμβουλίων τῶν σχολείων εἶναι συγχρόνως μέλη τῆς συνόδου τῶν διδασκάλων.

Πεσταλότσης Ὁ Πεσταλότσης (1746—1817) ἀνέλαβε τὴν ἀνατροφὴν τῶν ἐγκαταλειμμένων τέκνων τοῦ λαοῦ.

Οὗτος συμφώνως μὲ τοὺς προκατόχους αὐτοῦ καὶ ἰδίως τὸν Ῥουσσώ, συγκεφαλαιοῖ τὰς ἀρχάς του εἰς τὸ ἀξίωμα:

«Δέον ν' ἀναπτυχθῇ ἡ ἀνθρωπίνη φύσις»

Τὴν ἀνατροφὴν τῶν νέων ἔθεσεν ὡς πρώτην βᾶσιν τοῦ ὅλου βίου τοῦ λαοῦ.

Ὁ Πεσταλότσης ἐγένετο οὕτω ἀναμορφωτὴς τῆς διδασκαλίας, οὐ μόνον ἐν Ἑλβετίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐν Γερμανίᾳ.

Διὰ τῆς ἐπικρατησάσης ἐν Γερμανίᾳ ὀρθοδοξίας, ἡ διδασκαλία ἐξετράπη τῶν πηγῶν αὐτῆς, ἤτοι τῆς φύσεως, καὶ λογικῆς, ἐν αἷς ἐπανεφέρεν αὐτὴν ὕστερον ἡ φιλοσοφία.

Κάντιος. Ἡ περὶ ἀνατροφῆς δοξασία τοῦ Καντίου εἶναι ἀντίθετος τῶν θεωριῶν τοῦ Ῥουσσώ.

Ὁ Κάντιος λέγει ὅτι, πρωτίστη ἀπόφασις τῆς Πολιτείας πρέπει νὰ εἶνε αὕτη, ἕκαστος ὀφείλει νὰ ἐξέλθῃ τῆς φυσικῆς αὐτοῦ καταστάσεως καὶ ὑποβληθῇ εἰς ἐξωτερικὸν τινα καταναγκασμὸν.

Φίχτε. Ὁ Φίχτε συγχρόνως μὲ τὴν δοξασίαν τοῦ Καντίου λέγει ὅτι, ἡ Πολιτεία δικαιούται νὰ καταστήσῃ τὴν ἀνατροφὴν τῶν παιδίων ὄρον τοῦ συναλλάγματος τῆς Πολιτείας. Κατὰ ταῦτα ἡ ἀνατροφή καθίσταται ἐξωτερικὴ ὑποχρέωσις πρὸς τὴν Πολιτείαν. Τούτου ἕνεκα, ἡ Πολιτεία δικαιούται νὰ ἐπιτηρῇ, ὥστε οἱ νέοι ν' ἀνατρέφονται· αὕτη συγχρόνως κρίνει περὶ τῆς χρησιμότητος τῶν δυνάμεων ἡμῶν πρὸς ἐπίτευξιν λογικῶν σκοπῶν καὶ συνεπῶς περὶ τοῦ σκοποῦ τῆς ἀνατροφῆς.

Τοιοτοτρόφῳ ἐγκαθιδρύει οὗτος τὴν ἔννοιαν τῆς ἐθνικῆς ἀνατροφῆς. Ἡ ἠθικὴ τῆς θελήσεως μόρφωσις εἶναι κατ' αὐτὸν τὸ ὕψιστον.

(ἀκολουθεῖ)

ΓΕΝΙΚΑ ΠΑΡΑΓΓΕΛΜΑΤΑ.

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ ΚΑΙ ΠΑΙΔΑΓΩΓΟΥΣ

κατὰ τὸν Rhaus.

Ε'.) Δὲν πρέπει νὰ δίδωμεν εἰς τὸν παῖδα ἀγωγήν ἀποκλειστικὴν.

Ἐὰν προσκινόντως ἐκπληρώσῃς τὸ καθήκον, ὅπερ σοὶ ἐπιβάλλει ὁ τίτλος τοῦ πατρὸς ἢ τῆς μητρὸς ἢ τοῦ παιδαγωγοῦ, ὀφείλεις συνεχῶς νὰ ζητῆς νὰ ἀναπτύξῃς εἰς τὸν παῖδα ὅλα τὰ σπέρματα, ἅτινα ὁ Πλάστης ἐν αὐτῷ κατέθηκε, νὰ θέσῃς εἰς ἐνέργειαν πάσας τὰς σωματικὰς καὶ ψυχικὰς αὐτοῦ

δυνάμεις. Ἄντι νὰ ἀσχολῶνται ἀποκλειστικῶς περὶ τὸ φυσικὸν τοῦ παιδὸς νὰ προσπαθῶσι δηλονότι νὰ καταστήσωσιν εὐστροφον καὶ ἰσχυρὸν τὸ σῶμα, νὰ ἐξασκῶσι τὴν μνήμην ἢ τὸ πνεῦμα, τὴν φαντασίαν ἢ τὸ βουλευτικόν, οἱ φρόνιμοι καὶ πεφωτισμένοι γονεῖς καὶ παιδαγωγοὶ δὲν παραμελοῦσι καὶ τὸ ἠθικόν, διαμορφοῦσι συγχρόνως ἀμφότερα καὶ τὸ σῶμα καὶ τὸ πνεῦμα. Ἀποφεύγουσι μετὰ μεγίστης προσοχῆς πᾶν τὸ δυνάμενον νὰ προκαλέσῃ ὑπέμετρον πρὸς τὰ κτᾶσθαι ἢ τὸ κατέχειν ἐπιθυμίαν, πᾶν τὸ ἐμπνέον μεγάλην ῥοπήν πρὸς τὰς παιδίας, τὰς ψυχαγωγίας, τὰς ἡδονάς, πᾶν τὸ ὑποθάλλον τὴν πρὸς τὸ ἄρχειν, τὴν πρὸς τὴν ἀλαζονίαν κτλ. κλίσιν. Ἐν ἐνὶ λόγῳ οἱ παιδαγωγοὶ οἱ καταλαμβάνοντες καὶ εἰλικρινῶς ἐπιθυμοῦντες τὴν εὐδαιμονίαν τῶν ἑαυτῶν μαθητῶν προσηλοῦνται εἰς τὸ νὰ ἐνισχύωσι καὶ διευθύνωσι ταυτοχρόνως τὰς φυσικὰς, πνευματικὰς καὶ ἠθικὰς δυνάμεις, ἵνα διὰ τῆς ἑναρμονίου ἐνεργείας τῶν δυνάμεων τοῦ τούτων ὁ παῖς μάλιστα προσεγγίξῃ εἰς τὸν εὐγενῆ αὐτοῦ προορισμόν. Ὅπως δὲ φθάσωσιν εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο, ἀνάγκη ἐν τῇ ἀγωγῇ νὰ λαμβάνωσιν ὀρθόν τι μέτρον, ἵνα κἀμνωσι διάρκειαν μετὰ τοῦ ἄγαρ καὶ τοῦ ἤτορ, μετὰ τῆς ὑπερβαλλούσης ἀστηρότητας καὶ τῆς ἐπικινδύνου ἐπιεικείας, μετὰ τῆς ἀδιατρέπτου σκληρότητος καὶ τῆς ἀσπαθοῦς εὐπαθείας, μετὰ τῶν γελοίων ἀνασκοπῶν καὶ τῶν σκανδαλωδῶν ἐπιδείξεων, μετὰ τῆς ἀμαθείας καὶ τῆς φλυαρίου σχολαστικότητος. Συμφέρι ἐπίσης νὰ μὴ ἀνκτρέφωμεν τὸν παῖδα ἀποκλειστικῶς διὰ τὸ δεῖνα ἢ δεῖνα ἐπάγγελμα ἀλλὰ διὰ τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὴν πολιτείαν, διὰ τὸν κοινωνικὸν καὶ ταυτοχρόνως διὰ τὸν αἰώνιον βίον· διότι, λέγει ὁ Γολλίνος. Ὅσον ὀλίγον καὶ ἂν ἐξετάσῃ τις τὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου, τῆς ῥοπᾶς, τὸν τελικὸν αὐτοῦ σκοπὸν εἶνε εὐκολον νὰ ἀναγνωρίσῃ, ὅτι δὲν ἐπλάσθη δι' ἑαυτὸν μόνον, ἀλλὰ διὰ τὴν κοινωνίαν. Ἡ πρόνοια προώρῃσεν αὐτὸν νὰ ἐκτελέσῃ ἐν αὐτῇ ἔργον τι. Εἶναι μέλος σώματος, εἰς ὃ ὀφείλει νὰ παράσῃ τὴν ἰδίαν λειτουργίαν καὶ, ὡς ἐν μεγάλῃ μουσικῇ συναυλίᾳ, ὀφείλει νὰ ἐκτελῇ τὸ μέρος του, ἵνα καταστήσῃ ἐντελῆ τὴν ἁρμονίαν.

M. ΓΚΙΟΜΑΣ.

ΖΗΤΗΜΑΤΑ

Πρὸς συζήτησιν κατὰ τὰς ἐφεινὰς εἰδικὰς καὶ γενικὰς
συνελεύσεις τῶν ἐταίρων.

Μὴ ὑπολειφθέντος χρόνου κατὰ τὰς γενικὰς τοῦ Αὐγούστου συνελεύσεις
πρὸς συζήτησιν τῶν προκηρυχθέντων παιδαγωγικῶν ζητημάτων, τὸ Διοι-

κητικὸν Συμβούλιον τοῦ Συλλόγου πρὸς τοῖς ἄλλοις προκηρύττει πάλιν καὶ ἐκεῖνα καὶ ἐλπίζει ὅτι τὰ ἐντιμὰ μέλη θέλουσιν ἐργασθῆ φιλοτίμως εἰς τὴν λύσιν τῶν σπουδαίων τούτων τῆς ἐθνικῆς παιδεύσεως ζητημάτων.

Α'. ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΙΣ.

α' Ἀδυνάτου ὄντος νὰ συσταθῶσι πλήρη δημοτικά σχολεῖα ἐν πάσαις ταῖς κώμαις τοῦ βασιλείου, ὅποια πρέπει νὰ ἦναι τὰ ἐν ταῖς ὀλιγοπληθεστέραις τούτων συσταθησόμενα κατὰ τε τὰ μαθήματα, τὴν μέθοδον, τὰς ἐνιαυσίους τάξεις, τὴν σχέσιν πρὸς τὰ πλήρη καὶ τὸν βαθμὸν τοῦ διδασκάλου;

β') Τίνι τρόπῳ δύναται νὰ ἐξασφαλισθῇ ὁ τὸ καθήκον αὐτοῦ ἐκπληρῶν διδάσκαλος; Δύναται νὰ ἐξασφαλισθῇ διοριζόμενος καὶ ἀπολυόμενος μόνον τῇ προτάσει ἐπιτροπείας τινὸς ἐν τῷ νομῷ ἐδρευούσης;

γ') Πῶς πρέπει νὰ κανονισθῶσι τὰ τῆς ἐποπτείας τῶν δημοτικῶν σχολείων, ἵνα καταστῇ αὕτη ἀκριβῆς, αὐστηρὰ καὶ δικαία;

δ') Πρέπει νὰ τελῶσιν οἱ μαθηταὶ δίδακτρα ἢ οὐ; Τελούμενα δὲ τὰ δίδακτρα, πῶς ἀρμολιώτερον νὰ εἰσπράττωνται καὶ ὑπὲρ τίνος; ὑπὲρ τοῦ διδασκάλου ἢ ὑπὲρ τοῦ δήμου ἢ ὑπὲρ τοῦ εἰδικοῦ ταμείου τῶν δημοτικῶν σχολείων, ἂν συσταθῇ τοιοῦτον;

ε') Τίνα τὰ δικαιώματα τῶν ἀπὸ τοῦ παλαιοῦ διδασκαλείου λαβόντων πτυχία δημοδιδασκάλων;

ς') Τὰ τῶν θηλέων σχολεῖα πρέπει νὰ διαφέρωσι καὶ κατὰ τί τῶν σχολείων τῶν ἀρρένων;

Β'. ΓΥΜΝΑΣΙΑΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΙΣ.

α' Ποῖαι εἶνε αἱ οὐσιώδεις ἐλλείψεις τῆς παρ' ἡμῖν γυμνασιακῆς παιδεύσεως ὑπὸ τὴν ἐποψὴν τῆς μεθοδικῆς διδασκαλίας, πειθαρχίας καὶ ἀνατροφῆς καὶ τίνι τρόπῳ δύναται νὰ θεραπευθῶσιν;

Ὅσοι τῶν κυρίων ἐταίρων δὲν θὰ δυνήθῃ νὰ μετάσχῃσι τῶν προφορικῶν συζητήσεων παρακαλοῦνται νὰ πέμψωσι τὰς διατριβὰς αὐτῶν εἰς τὸ γραφεῖον τοῦ Συλλόγου ἢ μέχρι τῆς 18ης Φεβρουαρίου ε ε, ἡμέρας ἐνάρξεως τῶν εἰδικῶν συνελεύσεων, ἢ μέχρι τέλους Ἰουλίου ὅπως, ἀναγνωσθῶσιν αἱ διατριβαὶ αὐτῶν κατὰ τὰς γενικὰς συνελεύσεις τοῦ Αὐγούστου.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 26 Ἰανουαρίου 1879

Ὁ Πρόεδρος

Δ. ΠΕΤΡΙΔΗΣ.

Ὁ Γεν. Γραμματεὺς
Π. Π. ΟΙΚΟΝΟΜΟΣ.

ΕΙΔΗΣΕΙΣ.

Ἐν Βερολίῳ συνέστη «Ἐλευθέρα ἀκαδημία» καὶ «Ἐπιστημονικὸς Κεντρικὸς σύλλογος» ὑπὸ ἰδιωτῶν, ὧν σκοπὸς εἶνε ἵνα καταστήσῃσι προσιτὴν τὴν Ἀκαδημαϊκὴν παιδείαν καὶ εἰς εὐρύτερον κύκλον. Τὰ μαθήματα ἀρχοῦνται κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἐπιόντος μηνός.

ROUND the WORLD» (περὶ τοῦ κόσμου).

Ἐπὶ τὸν τίτλον τοῦτον μετεφράσθη ἀγγλιστῶν κινεζικῶν Βιβλίον, οὗ συγγραφεὺς εἶνε ὁ ἐν τῇ ἐκθέσει τῆς Φιλαδελφείας σινικὸς ἀντιπρόσωπος. Ὁ Πρῶτος τόμος περιγράφει τὰ θαύματα, ἃ ὁ συγγραφεὺς εἶδεν ἐν τῇ ἐκθέσει· ὁ δευτέρος περιέχει περιγραφὴν τῶν κυριωτέρων πόλεων τῆς Ἀμερικῆς· ὁ τρίτος περιέχει τὰς περὶ Ἀγγλίας καὶ τῆς ἄλλης εὐρώπης ἐντυπώσεις τοῦ συγγραφέως, καὶ ἐν τῷ τετάρτῳ ἀνακεφαλαιοῖ οὗτος τὰς διαφόρους αὐτοῦ περιηγήσεις καὶ ἐν τέλει ποιεῖ τὴν ἐξῆς δῆλωσιν. «Καὶ οὕτω θὰ παρατηρήσωσιν οἱ ἄνθρωποι ὅτι τὸ σχῆμα τῆς γῆς εἶνε στρογγύλον, καὶ οὐδεμία ἀμφιβολία δύναται νὰ ὑπάρχη, ὅτι ἡ γῆ εἶνε, ἥτις κινεῖται καὶ οὐχὶ ὁ ἥλιος.

Ἐν Στοκκόλμῃ, ἔνθα μέχρι τοῦδε οὐδὲν ἦτο πανεπιστήμιον, συνέστη ἐλευθερόν τι πανεπιστήμιον. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον εἶχε συσταθῆ σύλλογός τις ὅστις ἀπὸ τοῦ 1865 μέχρι τοῦδε συνήγαγε κεφάλαιον ἐξ 820,000 Κρονῶν ὃ ἔστι ἐξ 4,380,000 δραχμ. ἐκ τοῦ τόκου τούτου καὶ τῆς ἐκ 60 χιλ. δρ. ἐτησίας ἐπιχορηγήσεως τῆς πόλεως θὰ συντηρῆται τὸ ἀνώτατον τοῦτο παιδευτήριον.

Καὶ ἐν Γοθεμβούργῳ τῆς Σουηδίας ἡ «φιλολογικὴ αὐτόθι ἑταιρία» ἀπέτεταται προσεχῶς νὰ ἰδρῦσθαι πανεπιστήμιον.

Ἐν Ὁλλανδίᾳ ἐκτός τῶν 4 πανεπιστημίων ἰδρῦθη καὶ ἕτερον ἐν Ἀμστερδάμῃ κυρίως θεολογικόν.

ΓΝΩΜΑΙ ΤΟΥ ΣΙΝΙΚΟΥ ΣΟΦΟΥ ΚΟΝΦΟΥΚΙΟΥ.

Τὰ ἦθη κανονίζουσι τὰς καρδίας τῶν ἀνθρώπων καὶ ἐπιδρῶσι, ὥστε οὗτοι νὰ τηρῶσι τὸ ὀρθὸν μέτρον. Ἡ μουσικὴ φέρει ὁμόνοιαν μεταξύ τῶν ἀνθρώπων, ὥστε νὰ μὴ ἐρίζωσι καὶ ἐναντιῶνται πρὸς ἀλλήλους.

Βασιλεῦ, μὴ μίσει τὴν ἀρετὴν· διότι αὕτη ἀποτελεῖ τὴν εὐτυχίαν τῆς Πολιτείας. Ἄν τὸ οὐράνιον τοῦτο κόσμημα ἔλλείπῃ ἀπόλλυνται καὶ πᾶσαι τῆς λαμπρόδος σου αἱ ἀκτῖνες· ἐκεῖ βασιλεύει εἰρήνη, ὅπου ἐπὶ τοῦ θρόνου ἐδράζεται ἀρετὴ. Προσπάθει νὰ βελτιώσῃς τὸν λαόν σου διὰ καλῶν νόμων καὶ καλῶν παραδειγμάτων.

Ὁ ἀγαπῶν τὴν σπουδὴν, πλησιάζει εἰς τὴν γνῶσιν· Ὁ ἐρωμένως πράττων, ἐγγὺς εἶνε τῆς ἀγάπης· ὁ αἰσθητὰ ἔχων αἰδοῦς, εἶνε καὶ εὐφυχοῦς, ὁ τὰ τρία ταῦτα γινώσκων κατέχει τὸ μέσον, ὅπως θεραπεύῃ τὴν ἀρετὴν.